

Ze Sborníku letopisů · Džámi at-tavárich

Dějiny Möngke-kaana

Sborník letopisů

Rašíd ad-Dín

5. svazek řady

Staré texty

Dějiny Möngke-kaana

Ze Sborníku letopisů (Džámi at-tavárich)

Rašíd ad-Dín

Český překlad z perštiny s vysvětlivkami
podle edice E. Blocheta (1911)

Staré texty · 2026

Obsah

Ediční poznámka	4
Hlavní postavy a pojmy	6
Začátek dějin Möngke-kaana, syna Toluj-chána, syna Čingischánova	8
Část první: o rodokmenu Möngke-kaana, podrobný výklad o jeho chatunách a o větvích jeho potomků, jak se až do dnešní doby rozrostly; jeho podobizna a tabulka větví jeho potomstva	9
Část druhá: vyprávění o nastolení Möngke-kaana, popis trůnu a chatun, princů a emírů v době jeho nastolení na chánský stolec; dějiny jeho vlády a zpráva o bitvách, které svedl, a vítězstvích, jichž dosáhl. V edici tento nadpis chybí, text přechází rovnou k oddílu o příčinách Möngkeho nástupu; nadpis je doplněn podle Rašidova vlastního rozvržení dějin na str. 263.	13
Zpráva o tom, proč hodnost kaana přešla na Möngke-kaana, a o předešlé k jeho nastolení na chánský trůn a k jeho vládě	13
Příběh o zradě a lsti, kterou proti Möngke-kaanovi zosnovali někteří princové z rodu Ögedeje-kaana, o tom, jak se ta věc prozradila sokolníkovi Kešikovi, jak přinesl zprávu a jak byli zajati	25
Dějiny panovníků Chitaje a Mačínu a emírů, chalífů, sultánů, králů a atabegů zemí Íránu, Sýrie, Egypta a Maghribu, kteří byli současníky Möngke-kaana od počátku kaka-jil, roku vepře, odpovídajícího roku 648, do konce mogha-jil, roku hada, odpovídajícího roku 655, a vzácných příhod a událostí, které se v tomto období staly, stručně a souhrnně	57
Část třetí: O jeho chvályhodném chování a mravech, o bilizích, příslovích a dobrých rozhodnutích, jež pronesl a nařídil, a o příbězích a událostech, které se za jeho vlády přihodily, pokud nebyly uvedeny ve dvou předchozích částech, jak byly roztroušeně a bez pořádku zjištěny od různých lidí a z různých knih	65

Ediční poznámka

Pátý svazek řady obsahuje Rašídovy dějiny Möngke-kaana (vládl 1251–1259), nejstaršího syna Toluje a Sorchachtani-beki. Möngkeho zvolením přešla hodnost velkého chána z Ögedejova rodu na Tolujův. Rašíd sloužil Tolujovcům, a proto věnuje oddílu velkou péči a podrobně zdůvodňuje, proč byla změna oprávněná.

Oddíl sleduje Rašídovo trojí členění:

^Ačást první: Möngkeho manželky a potomci,

^Ačást druhá: jádro oddílu.

Líčí matčino úsilí o synovo nástupnictví a kurultaj roku 1251, na němž rozhodovalo Batuovo slovo.

Následuje spiknutí Ögedejovců proti novému kaanovi a jeho odhalení. Rašíd podrobně popisuje soudní řízení (*jargu*) a tresty, které dopadly na prince, emíry a regentku Ogul-Kajmyš.

Pak přichází Möngkeho reorganizace říše. Jmenoval místodržitele a písaře, nařídil nový soupis obyvatel, stanovil sazby daně z hlavy a daně ze stád (*kubčur*) a omezil zneužívání poštovních stanic, výnosů a pověřovacích destiček vyslanci, obchodníky i principi. Tato pasáž je pro poznání mongolské správy mimořádně cenná.

Dále vyslání Kublaje na Čínu a Hülegüa na Írán, poslední tažení proti jižní Číně, Möngkeho smrt roku 1259 a přehled současných vládců,

^Ačást třetí: Möngkeho povaha, výroky a příběhy.

Překlad je pořízen přímo z perského textu edice E. Blocheta, *Djami el-Tévarikh*, tome II (Gibb Memorial Series XVIII/2, 1911), tištěné strany

263–349. Tištěná strana 271, která ve skenu z Gallicy chybí, byla doplněna podle skenu téhož vydání v Internet Archive. Nadpis části druhé v edici chybí a je doplněn podle Rašídova vlastního rozvržení.

Jde o pracovní překlad pořízený umělou inteligencí bez opory v tištěném překladu. Nejistá čtení jsou označena otazníkem v závorce (?). Mezery v rukopisech jsou vyznačeny v hranatých závorkách. Nadpisy jsou Rašídovy. Letopočty podle hidžry jsou převedeny v závorce.

Hlavní postavy a pojmy

Následující jména a termíny se vyskytují opakovaně, proto nemají v textu vysvětlivku.

Čingischán (asi 1162–1227) byl zakladatel mongolské říše. Ögedej (velký chán 1229–1241) byl jeho třetí syn a nástupce. Toluj (zemř. 1232) byl jeho nejmladší syn, otec Möngkeho, Kublaje, Hülegüa, Mögeho a Arik-bökeho.

Sorchachtani-beki (zemř. 1252) byla Tolujova vdova z kereitského panovnického rodu, nestoriánská křesťanka. Obratnou politikou zajistila zvolení svého syna Möngkeho.

Güyük (velký chán 1246–1248) byl Ögedejův syn. Töregene byla Ögedejova vdova a v letech 1241–1246 regentka. Ogul-Kajmyš byla Güyükova vdova, regentka v letech 1248–1251, kterou Möngke dal popravit.

Möngke (1209–1259) byl velký chán od roku 1251. Byl považován za schopného a přísného panovníka, který usiloval o obnovu ústřední moci. Zemřel v srpnu 1259 při obléhání pevnosti Tiao-jü v S'-čchuanu.

Kublaj (1215–1294) byl Möngkeho bratr, pověřený správou severní Číny a velký chán od roku 1260. Hülegü (zemř. 1265) byl Möngkeho bratr, vyslaný na Írán, kde zničil ismá'ílity a dobyl Bagdád (1258). Stal se zakladatelem říše ilchanů. Arik-böke (zemř. 1266) byl nejmladší bratr, správce mongolské domoviny a po Möngkeho smrti vzdorochán.

Batu (asi 1207–1255) byl Džučiho syn a vládce Kipčacké stepi, hlavní podporovatel Möngkeho volby. Berke byl jeho bratr.

Širemün byl Ögedejův vnuk, kterého Ögedej určil za následníka. Stál v čele spiknutí proti Möngkemü.

Čingaj byl kereitský nestorián, vrchní písař a kancléř Ögedejův a Gjúkuv. Möngke ho dal popravit.

Karakorum bylo sídelní město velkých chánů. Chitaj je severní Čína. Nangijas (též Mačín) je jižní Čína dynastie Sung.

Kaan je titul velkého chána. Kurultaj je sněm princů a velmožů. Jasa jsou Čingischánovy zákony.

Jam je síť poštovních stanic s koňmi a zásobami. Používali ji vyslanci a úředníci s platným pověřením.

Jarlyk je písemný výnos chána nebo prince. Pajza je kovová nebo dřevěná pověřovací destička, která opravňovala k užívání jamu a k rozkazům jménem panovníka.

Kubčur je daň z dobytka, v usedlých zemích daň z hlavy. Bališ je slitek stříbra nebo zlata, účetní jednotka.

Ulus jsou lid a území přidělené princovi. Jurt je rodové území a pastvina. Chatun je titul chánovy či princovy manželky.

Začátek dějin Möngke-kaana, syna Toluj-chána, syna Čingischánova

Dějiny Möngke-kaana se dělí na tři části.

Část první pojednává o jeho rodokmenu, podrobně vykládá o jeho *chatunách* a o větvích jeho potomků, jak se až do dnešní doby rozrostly; následuje jeho podobizna a tabulka větví jeho potomstva.¹

I. Rašíd do svého díla zamýšlel podobizny panovníků a rodokmenné tabulky; v rukopisech pro ně zůstávalo místo, v Blochetově edici je nenajdeme.

Část druhá obsahuje vyprávění o jeho nastolení, popis trůnu a chatun, princů a emírů v době, kdy usedl na chánský stolec; dále dějiny jeho vlády a zprávu o bitvách, které svedl, a vítězstvích, jichž dosáhl.

Část třetí pojednává o jeho chvályhodném chování a mravech, o jeho výročí (*bilig*), podobenstvích a dobrých rozhodnutích, která pronesl a vydal, a o příbězích a událostech, které se za jeho vlády přihodily – kromě toho, co již bylo zařazeno do předchozích dvou částí – a o tom, co bylo roztroušeně a bez ladu zjištěno z různých knih a od různých lidí.

I.

Část první: o rodokmenu Möngke-kaana, podrobný výklad o jeho chatunách a o větvích jeho potomků, jak se až do dnešní doby rozrostly; jeho podobizna a tabulka větví jeho potomstva

Möngke-kaan byl nejstarší syn Toluj-chána. Porodila ho Tolujova nejstarší chatun Sorchachtani-beki, dcera Džaka-gambua, bratra Ong-chána, vládce Kereitů.²

1. Kereité byli mocný křesťanský (nestoriánský) kmenový svaz ve střední části dnešního Mongolska; Ong-chán (Tooril) byl zprvu Čingischánův spojenec, později jeho protivník, a zahynul roku 1203.

Möngke měl mnoho chatun a vedlejších žen (*kuma*).³

2. Rašíd soustavně rozlišuje řádné manželky (chatun) a vedlejší ženy či konkubíny (*kuma*). Na postavení matky záviselo do značné míry i postavení jejích dětí při dělení majetku a lidí.

Jeho nejstarší chatun byla Kutuktaj-chatun, dcera Uldaje, syna Buku-kürgena z kosti Ikiras, který byl Čingischánovým zetěm.⁴ S touto chatun měl dva syny: staršího Baltua a mladšího Ürüngtaše. Ürüngtaš měl dva syny, staršího Sarbana a mladšího Könčeka. Oba zemřeli mladí a neměli potomky.

2.

3.

4.

3. Kürgen (pers. gürgán) je titul zetě chánského rodu. Kmen Ikiras (Ikires) patřil k okruhu Kongiratů, z nichž si Čingischánův rod tradičně bral manželky a do nichž provdával dcery. „Kost“ (pers. *ustuchván*, mong. *jasun*) označuje rod či kmenový původ po otcovské linii.

Sarban přitáhl (?) s Nomuganem s vojskem, spolčil se se Širegim, a když Nomugana zajali, poslal ho k Möngke-Temürovi, který byl vládcem Batuova *ulusu*;⁵

4. Kublajův syn Nomugan velel vojsku vyslanému proti Kaidovi do Střední Asie; roku 1276 se část princů v jeho táboře, mezi nimi Širegi a Sarban, vzbouřila, Nomugana zajala a vydala Möngke-Temürovi, vládci Zlaté hordy (1267–1280). Výraz, který překládám „přitáhl s vojskem“ (*ba laškar darsú ámada búd*), je nejasný a rukopisy se v něm liší.

Širegiho pak přivedli ke Kublaj-kaanovi. Kaan ho poslal do přímořských a horkých krajů (*garmsír*) a tam zemřel.

S touto chatun měl Möngke také dceru jménem Bajalun a dal ji princi Čagurčinovi Merikovi (?), který byl bratrem Huludaje; Huludaj byl otcem matky této dívky.⁶

5. Čtení jména *Čáwqúrčín Merik* je nejisté. Blochet upozorňuje, že perské *pesar*, „syn“, zde odpovídá tureckému *oghul*, „princ“, a nejde tedy o „syna Čagurčina“. Huludaj je zřejmě týž jako výše zmíněný Uldaj, otec Kutuktaj-chatun.

Měl ještě jinou velkou chatun jménem Ogul-Kojmyš, z kosti Oiratů, z rodu (*uruk*) Kutuka-bekiho; byla sestrou Öldžej-chatun.⁷

6. Nezaměňovat s Ogul-Kajmyš, vdovou po Güjükov. Oirati sídlili v lesích na západ od Bajkalu; jejich náčelník Kutuka-beki se Čingischánovi podrobil roku 1207/1208 a jeho rod se pak s chánským rodem opakovaně sňatkově spojoval. Öldžej-chatun byla jednou z manželek Hülegüových.

5.

6.

Tato chatun byla nesmírně panovačná. Původně byla zaslíbena Tolujchánovi, a proto bratry svého manžela, Kublaj-kaana a Hülegü-chána, nazývala svými syny a oni se jí báli.⁸ S touto chatun neměl syna, ale dvě dcery: starší se jmenovala Širin, mladší Bičke, nazývají ji též Kürünen. Širin byla provdána za Čüčimtaje, syna Tajču-kürgena. Tajču měl za manželku Čingischánovu nejmladší dceru Altalun a byl z kosti Olchunut. Když Širin zemřela, dali i Bičke synovi Tajču-kürgena.

Möngke měl také dvě vážené vedlejší ženy. Jedna se jmenovala Bajaučin a pocházela z kmene Bajautů. S ní měl jednoho syna jménem Širegi a ten měl syna, jemuž říkali Ulus-Buka. Důvod, proč si tuto Bajaučin vzal, byl ten, že její otec ukradl z domu *korčího* tětivu⁹

8. *Korčí*, „nositel toulce“, byl lučištník z chánovy tělesné gardy (*kešiku*). Krádež zbraně z gardy byla podle mongolského práva těžkým proviněním.

a v holeni jeho boty ji našli; pro tento zločin ho popravili podle *jasy*. Přivedli ho i s jeho dcerou Bajaučin;¹⁰ ta padla Möngkemu do oka a vzal si ji.

Druhá vedlejší žena se jmenovala Kűj-beje (?) a byla z kosti Ildžigin.¹¹

10. Ildžigin (Eldžigin) byl mongolský rod, z něhož pocházel i Gűjűkűv vojevűdce Eldžigidej.

S ní měl syna Asutaje; ten se spojil s Arik-bökem a postavil se proti Kublaj-kaanovi. Tento Asutaj měl čtyři syny: nejstarší byl Őčaj, dále Hulaču, Hantum a Őčaj-buka. Tito čtyři synové pobývali u dvora

7.

8.

9. Jako Tolujova snoubenka se patrně počítala ke generaci jejich otce; odtud zřejmě její nárok oslovovat Möngkeho bratry jako syny.

Kaana; o jejich poměrech se nepodařilo zjistit podrobnosti. Rodokmen větví zmíněných synů je takový, jak je zde zaznamenán.¹²

Část druhá: vyprávění o nastolení Möngke-kaana, popis trůnu a chatun, princů a emírů v době jeho nastolení na chánský stolec; dějiny jeho vlády a zpráva o bitvách, které svedl, a vítězstvích, jichž dosáhl. V edici tento nadpis chybí, text přechází rovnou k oddílu o příčinách Möngkeho nástupu; nadpis je doplněn podle Rašídova vlastního rozvržení dějin na str. 263.

Zpráva o tom, proč hodnost kaana přešla na Möngke-kaana, a o předešlé k jeho nastolení na chánský trůn a k jeho vládě

Proč hodnost kaana přešla na něho, a o schopném úsilí a péči jeho matky Sorchachtani-beki

Když Güjü-khán zemřel, zachvátil záležitosti říše znovu zmatek. Věci státu spravovala jeho chatun Ogul-Kajmyš spolu s předními muži říše.

Již dříve, v době, kdy Ögedej-kaan táhl do války proti zemi Chitaj a Toluj-chána stihla nevyhnutelná událost, Kaan pro žal z jeho ztráty neustále naříkal. Kdykoli se opil, velmi plakal a říkal: „Ze ztráty bratra jsem nadmíru sklíčen, a proto volím opilost, aby snad plamen toho ohně aspoň na chvíli utichl.“ Z nesmírné náklonnosti, kterou choval k Tolujovým dětem, nařídil, aby správa ulusu a řízení vojska byly svěřeny Tolujově nejstarší chatun Sorchachtani-beki, nejmoudřejší ženě světa, a aby synové i vojsko byli pod jejím velením. Sorchachtani-beki pak v

10.

9. V edici na tomto místě psáno Babaučín (باباوجین).

péči o děti a v ohledech k nim, i v uspořádání jejich záležitostí, vojska a ulusu, zavedla takový pořádek, jakého by nebyl schopen a nemohl by být schopen žádný muž, jenž nosí čapku (pers. *kuláhdár*). Kaan se s ní radil (*kenges*) o všech obecných záležitostech a o potřebách říše, neodchyloval se od toho, co považovala za správné, a nepřipouštěl, aby se její slova měnila či obcházela. Její lidé se těšili zvláštní ochraně, péči a úctě. V žádném období nepokojů (*bulgak*) se od nich nestalo nic, co by odporovalo staré či nové *jase*.¹³

2. Mong. *bulgak* označuje zmatek a vzpuru, typicky v obdobích mezivládí. Rašíd pro zákon střídá formy *jasa* a *jasak*.

Kdykoli nastupoval nový panovník, všichni princové se styděli za své skutky; jen Sorchachtani-beki a její vznešení synové ne. Mohlo to být jen díky její vrcholné schopnosti, dokonalému rozumu, prozíravosti a ohledu na to, jak se věci vyvinou.

Od Tolujovy smrti totiž posílala dary a pozornosti, a tak neustále pečovala o všechny příbuzné a rodové spojence. Štědrostí a přízní si naklonila vojsko i cizince a učinila je poslušnými a oddanými. Proto se po Gүjүk-chánovi většina lidí shodla, že chánská hodnost má být svěřena jejímu nejstaršímu synovi Möngke-kaanovi. V tom všem střežila svou pozici na všech stranách, až Bůh Nejvyšší – vznešená budiž Jeho velebnost – díky její zkušenosti a schopnosti posadil nevěstu vlády do náruče Möngke-kaana.

Ačkoli byla vyznavačkou a podporovatelkou křesťanské víry, velmi se snažila, aby se veřejně projevovaly obřady Prorokova zákona. Imámům

11.

12.

13. Rodokmennou tabulku edice neotiskuje. Tištěná strana 271 v použitém skenu z Gallicy chybí; její text byl doplněn podle skenu téhož vydání v Internet Archive.

a islámským šajchům štědře rozdávala almužny a dary. Důkazem toho je, že dala tisíc *balířů* stříbra, aby se v Buchaře postavila medresa, a nařídila, aby šajch al-islám Sajf ad-Dín Bácharzí – Bůh posvět jeho drahou duši – byl správcem a *mutavallím* tohoto dobrého díla.¹⁴

3. Sajf ad-Dín Bácharzí (zemř. 1261) byl významný súfijský šajch v Buchaře. *Mutavallí* je správce náboženské nadace (vakfu), odpovědný za její majetek a plnění účelu, který stanovil zakladatel. Vakf je nezczizitelné nadační věnování majetku, z jehož výnosů se trvale financuje zbožný účel; výnosy nakoupených vesnic zde měly hradit provoz medresy, platy učitelů a podporu studentů.

Nařídila také nakoupit vesnice a zřídit je jako vakf pro tuto medresu. Usadila v ní učitele a studenty. Neustále posílala almužny do všech krajů a končin a vynakládala peníze na chudé a nuzné muslimy. Tohoto způsobu se držela až do měsíce zú l-hidždža roku 649 (únor–březen 1252), kdy zemřela. Bůh ví nejlépe a soudí nejmoudřeji.

Předehra k jeho nastolení na chánský trůn

Když zemřel Gjúk-čán, trpěl Batu bolestmi nohou.¹⁵

4. Batu trpěl patrně dnou, a proto odmítal cestovat do Mongolska. Proto také níže Sorchachtani-beki posílá syna, aby ho „navštívil v nemoci“.

Jakožto *aka* rodu vyslal postupně do všech stran *elčie*, aby svolali příbuzné a rodové spojence: všichni princové mají přijít sem, uspořádáme *kurultaj* a na trůn posadíme toho, kdo je k tomu způsobilý a koho uznáme za vhodného.¹⁶ Synové Ögedej-kaana,

¹³.

¹⁴.

Güyük-chána a Čagataje to však odmítli se slovy: „Původní *jurt* a trůnní sídlo Čingischánovo leží na Ononu a Kelürenu. Nejsme povinni vydat se do Kipčacké stepi.“¹⁷ Chodža a Naku vyslali Kunkurtaj-*nojána* a Temür-*nojána*, který byl emírem Karakorumu, jako své zástupce. Ti měli dát písemný závazek podle toho, na čem se princové shodnou, „protože Batu je akou všech princů a jeho rozkaz platí pro všechny; od toho, co uzná za správné, se nijak neodchýlíme“.¹⁸

Potom Sorchachtani-beki řekla Möngke-kaanovi: „Protože ostatní princové jednali proti akovi a nešli k němu, vydej se ty se svými bratry k němu a navštiv ho v nemoci.“ Möngke-kaan se podle matčina pokynu vydal na cestu a dostal se k Batuovi. Když tam přišel a vykonal vše, co služba žádala, poznal Batu na jeho tváři známky zralosti a schopnosti a řekl:

„Mezi principi má Möngke-kaan nadání i způsobilost k chánské hodnosti. Zažil v životě dobré i zlé, okusil hořké i sladké v každé věci a mnohokrát vedl vojska do různých stran. Rozumem i schopnostmi vyniká nad všechny a u Ögedej-kaana i u ostatních princů, emírů a vojáků měl vždy a stále má největší vážnost a úctu. Kaan poslal jeho, svého (?) bratra Kölgena a Güjüka se mnou, Batuem, a s rodem (urukem) Džučiho najednou do Kipčacké země a do krajín v těch končinách, abychom je podrobili.“¹⁹

8. Jde o velké západní tažení let 1236–1242. Pers. „jeho bratr“ se tu patrně vztahuje ke Kaanovi: Kölgen byl Čingischánův syn z manželky Kulan, tedy Ögedejův nevlastní bratr a strýc Möngkeho i Güjüka.

Kmeny Ölberlik a Kipčaky, dále kmeny Vazukinakan (?) a Čerkesy Möngke podrobil (*il*) a učinil poslušnými.²⁰ Möngke-kaan zajal

Bačmana, vůdce Kipčáků, Bukmase (?), vůdce Čerkesů, a Ačise (?), vůdce Ásů, a také město Kirmán (?). Vraždil a plenil a přivedl je k poslušnosti.²¹ Potom, v roce býka, jenž odpovídá roku 638 hidžry (1240/1241), poslal Kaan *jarlyk*, aby se princové vrátili. Než tam dorazili, Kaan zemřel. Ačkoli v tomto jarlyku jmenoval za následníka svého vnuka Širemüna, Töregene-chatun jeho rozkaz překroutila, nedbala ho a na chánský stolec posadila Gүjүk-chána. Nyní je hoden a způsobil vlády Möngke-kaan. Který jiný syn z Čingischánova rodu dokáže bystrým úsudkem a správnou rozvahou udržet v pořádku říše a vojsko, ne-li Möngke-kaan, syn mého dobrého strýce Toluj-chána? Toluj byl nejmladším synem Čingischánovým a držel jeho velký jurt. Je známo, že podle jasy a mongolského obyčeje přechází otcovo místo na nejmladšího syna. Proto náleží předpoklady vlády Möngke-kaanovi.“²²²³

Když Batu tuto úvahu domyslel, poslal vyslance (*elčie*) k Čingischánovým *chatunám*, k chatunám a synům Ögedeje-kaana, k Tolujově chatun Sorchachtani-beki a k ostatním princům a *emírům* pravého i levého křídla se vzkazem: „Z princů je to Möngke-kaan, kdo jasu a *jarlyky* Čingischánovy viděl na vlastní oči a slyšel na vlastní uši. Prospěch ulusu, vojska a poddaných i nás princů spočívá v tom, abychom ho dosadili za kaana.“ A nařídil, aby se jeho bratři Orda, Šiban a Berke,²⁴

16.

5. *Aka* (starší bratr) a *ini* (mladší bratr) jsou mongolské termíny rodové posloupnosti. Jako nejstarší žijící člen Čingischánova rodu v nejstarší linii (Džučiho) si Batu nárokoval právo kurultaj svolat a řídit.

17.

6. Kipčacká step (Dašt-i Kipčak) jsou stepi severně od Černého a Kaspického moře, tehdy jádro Batuova ulusu. Podle mongolské tradice se měl kurultaj konat v Čingischánově domovině u řek Onon a Kelüren.

13. V textu stojí ve všech rukopisech tvar Berkaj (بركای). Jde o Batuova bratra Berkeho, který byl na tomto sněmu Batuovým zástupcem a později s vojskem doprovázel Möngkeho na kurultaj do Mongolska.

celý rod Džočiho a z princů pravého křídla Kara-Hülegü z potomků Čagatajových shromáždili.²⁵ Po mnoho dní hodovali a potom se shodli na nastolení Möngke-kaana.

Möngke-kaan se tomu vzpíral, nechtěl svolit, aby se ujal tak veliké věci, a nechtěl na tak velký úkol ani pomyslet. Když na něj naléhali a on v odmítání trval, povstal jeho bratr Möge-ogul a řekl: „Na tomto shromáždění jsme se všichni zavázali a dali písemný slib, že se od příkazu Sajin-chána („Dobrého chána“) Batua neodchýlíme. Jak by se mohl Möngke-kaan odchylovat od jeho rozhodnutí?“ Batu jeho slova schválil a velmi je pochválil a Möngke-kaan přivolil. Batu, jak je u Mongolů obvyčejem a zvykem, povstal a všichni princové a *nojáni* souhlasně rozvázali opasky, sňali čepice a poklekli.²⁶

15. Rozvázání opasku, sejmutí čepice a přehození opasku přes rameno byly u Mongolů gesta podřízení: člověk se jimi před vládcem nebo před Nebem „odevzdával“ bez výhrad. Totéž se opakuje při vlastním nastolení.

Batu vzal pohár a řekl: „Ať je chánská moc upevněna na svém místě!“ Všichni přítomní mu složili přísahu věrnosti a bylo ustanoveno, že v

18.

7. Pers. *kájim-makám* je zástupce či zmocněnec. Písemný závazek (*chatt*, mong. *möčelge*) byl v mongolské praxi slavnostní přísahou věrnosti a přijetí volby, za jejíž porušení hrozil trest.

19.

20.

9. Ölberli (Ölberlik) byl přední kipčacký kmen. Perský tvar *wzwqynāqān* je nejasný a rukopisy se v něm liší. *il* znamená „mír, podrobení“; *il kardan* je učinit poddaným, který platí daň a poskytuje vojáky.

novém roce uspořádají veliký *kurultaj*. S tímto úmyslem se každý odebral ke svému *jurtu* a táboru a vrátili se domů. Pověst o té radostné zprávě se rozšířila do všech stran.

Potom Batu nařídil svým bratřím Berkemu a Toka-Temürovi, aby s velkým vojskem vyrazili v Möngke-kaanově průvodu ke Kelürenu, kde je trůnní sídlo Čingischánovo, uspořádali tam za přítomnosti všech princů *kurultaj* a posadili ho na trůn vlády. I vydali se od Batua na cestu,

sláva a štěstí po pravici, vítězství a zdar po levici,

a utábořili se na shromaždišti vojsk (*čergaj* (?)). Sorchachtani-beki si laskavostí a péčí získávala příbuzné a rodáky a zvala je na *kurultaj*. Skupina synů z rodu Ögedeje-kaana a Gүjүk-chána a Jesü-Möngke a Bүri z potomků Čagatajových však dávali vyhýbavé odpovědi a v té věci zasévali rozkol pod záminkou, že chánská moc má zůstat v rodu Ögedeje-kaana a Gүjүk-chána. Opakovaně posílali k Batuovi vyslance se vzkazem: „S touto dohodou nemáme nic společného a s tímto ujednáním nesouhlasíme. Vláda náleží nám; jak ji můžeš dát jinému?“ Batu odpověděl: „Tuto věc jsme uvažili ve shodě se staršími i mladšími příbuznými (*aka a ini*) a tuto záležitost jsme uzavřeli tak, že ji nelze zrušit. Kdyby se ta věc takto nevyřídila a někdo jiný než Möngke-kaan byl určen, upadly by záležitosti vlády do takového zmatku, že by jej nebylo možné napravit. Kdyby princové tu věc uvážili a pohlédli na ni prozíravě, poznali by, že jsme brali ohled i na syny a vnuky Kaanovy;

21.

10. Bačman byl kipčacký náčelník, který Mongolům dlouho vzdoroval v povolžských lesích a na ostrovech Volhy. Ásové jsou kavkazští Alani (předkové Osetinců). Tvar Kirmán (*kermán*) považuje Blochet za zkomolené jméno ruského města, vzniklé záměnou se známým íránským Kermánem.

neboť spravovat záležitosti tak širé a rozlehlé říše, jež sahá od východu na západ, nelze silou dětské paže.“²⁷

16. „Kaanem“ bez jména míní Rašíd vždy Ögedeje; „syny“ (*pesarán*) zde rozumí prince z Čingischánova rodu vůbec. Zmínka o „dětské paži“ míří na Širemüna, Ögedejova vnuka, kterého si Ögedej přál za nástupce, ale který byl v té době ještě mladý.

Za takových řečí a jednání uplynul slíbený rok až do konce a další rok dospěl do poloviny, a záležitosti světa i říše rok od roku ztrácely lesk. Protože byli od sebe vzdáleni, nedařilo se dohodnout shromáždění k poradě (*kenges*). Möngke-kaan a Sorchachtani-beki posílali ke každému z nich zvlášť a drželi se cesty ohleduplnosti a přátelství. Když rady a napomenutí na onu skupinu neúčinkovaly, opakovali své vzkazy, jednou laskavě, jindy s pohrůzkou, oni se však vytáčeli. Pokaždé jim znovu předložili své důvody, až je nakonec vládností a shovívavostí od jejich počínání odvrátili a chtěli, aby procitli ze spánku nedbalosti a pýchy.

Když se ten rok chýlil ke konci, rozeslali vyslance na všechny strany, aby se příbuzní a princové sešli na místě Kelüren. K Ogul-Kajmyš a jejím synům Chodžovi a Nakuovi poslali Šilamüna-bitikčiho²⁸

17. *Bitikči* (písař, tajemník) byl úředník kaanovy kanceláře; bitikčiové vyhotovovali jarlyky, vedli rejstříky a často jezdili jako důvěryhodní poslové s ústními i písemnými vzkazy. Šilamün (v rukopisech též Šelamün) je jiná osoba než princ Širemün.

a k Jesü-Möngkemu Alamdara-bitikčiho se vzkazem: „Většina rodu Čingischánova se už sešla a konání kurultaje je zcela zdržováno jen

kvůli vám. Výmluvám a odkladům už není místa. Máte-li na mysli jednomyslnost a jednotu, musíte přijít na kurultaj, aby se záležitosti říše vyřídily ve shodě.“ Když poznali, že jiné cesty není, vydal se na cestu Naku-ogul. Kadak-noján²⁹ se skupinou emírů z dvora Gүjүk-chána a Jesүн-Toka (?) -ogul, vnuk Čagatajův, přišli po dohodě s nimi ze svých sídel k Širemünovi a všichni tři se sešli na jednom místě. Potom se na cestu vydal i Chodža. Stále však měli za to, že se bez nich záležitost kurultaje nepohne z místa.

Berke poslal Batuovi vzkaz: „Už dva roky chceme posadit Möngke-kaana na trůn, a potomci Ögedeje-kaana a Gүjүk-chána ani Jesү-Möngke, syn Čagatajův,³⁰

19. Jesү-Möngke byl skutečně Čagatajův syn. Gүjүk ho dosadil do čela Čagatajova ulusu místo Kara-Hүlegүho, jehož za nástupce určil sám Čagataj; proto stál na straně Ögedejeva rodu. Möngke pak vládu nad ulusem vrátil Kara-Hүlegүmu.

nepřišli. “ Batu mu odpověděl: „Posaď ho na trůn. Kdokoli se od jasy odvrátí, přijde o hlavu.“

U Möngke-kaana byli tito princové a emírové: Berke; z velkých emírů Harkasun; z princů levé ruky³¹

20. Levou rukou (křídlem) se u Mongolů rozuměla východní část říše, kterou tvořily údíly Čingischánových bratří v dnešním východním Mongolsku a Mandžusku; pravou rukou byla západní křídla – údíly

23.

12. Mongolský obyčej nejmladšího syna (mong. *otčigin*, „pán ohniště“): nejmladší syn dědil otcův domovský tábor, jeho stany a hlavní část majetku, kdežto starší synové dostávali podíly už za otcova života. Toluj jako nejmladší Čingischánův syn tak převzal jádro mongolské domoviny a většinu vojska; Batu tím zdůvodňuje nárok Tolujova rodu na trůn.

24.

Čagataje, Ögedeje a Džočiho. Toto dělení platilo jak pro vojsko, tak pro zasedací pořádek na sněmech.

synové Džoči-Kasarovi Jekü a Jesüngke, Elčitaj, syn Kačiunův, a Tagačar, syn Otčiho-nojána, a synové Belgütejevi – ti všichni byli synovci Čingischánovi; z princů pravé ruky Kara-Hülegü z potomků Čagatajových; z potomků Ögedeje-kaana Kadan a z jeho vnuků Möngetü, syn Kötenův; a bratři Möngke-kaana Hülegü-chán, Kublaj-kaan, Möge a Arik-böke. Ti všichni se sešli.

Hvězdopravci vybrali příznivé postavení hvězd. Jedním ze znamení jeho den ze dne rostoucího štěstí bylo toto: po celé ty dny bylo nebe nad onou krajinou zahaleno závojem mraků, bez ustání přelétalo a nikdo neviděl tvář slunce. Tu právě v hodinu, kterou hvězdopravci vybrali a kdy chtěli pozorovat nebe, se znenadání zpod mraků vynořilo slunce, jež ozařuje svět, a nebe se otevřelo přesně v rozsahu slunečního kotouče, takže hvězdopravci mohli snadno změřit jeho výšku. Celé shromáždění přítomných – zmínění princové, velcí a vážení emírové, předáci všech kmenů a nesčetní vojáci, kteří byli v oné krajině – sňalo čepice z hlav a přehodilo si opasky přes ramena. V roce *kaka-jil*, tedy v roce vepře, jenž připadl na měsíc zú l-hiddža roku 648 hidžry (1251),²⁵

21. Zú l-hiddža 648 h. odpovídá přibližně 24. únoru až 24. březnu 1251. Podle Džuvejního a čínských pramenů se však slavnostní nastolení konalo až 1. července 1251; rok vepře je v každém případě správně.

25.

14. Tento sněm se konal roku 1250 v Batuově táboře, podle Džuvejního v místě zvaném Alakamak. Protože se nesešel v Mongolsku a chyběla na něm část rodu, Ögedejevci a část Čagatajovců jeho usnesení neuznávali; proto bylo nutné svolat nový, řádný kurultaj do Čingischánovy domoviny, o němž se vypráví dále.

26.

posadili Möngke-kaana v krajině Karakorumu, jež byla trůnním sídlem Čingischánovým, na stolec velení a trůn vlády. Emírové a vojáci venku před *ordou* ve shodě s princem devětkrát poklekli.

V době jeho požehnaného nastolení uvažovali, jak stanovit pořádek, aby každého usadili podle jeho hodnosti (*sa'urimiši*).³³

22. Blochet vykládá tento turko-mongolský výraz jako „rozsadit podle protokolu“. Sněm se konal ve velikém stanu, do něhož se vešlo přes dva tisíce lidí; pořadí míst po pravici a levici vládce vyjadřovalo postavení každého prince a emíra, a proto bylo předmětem pečlivé úpravy.

Jednomyslně určili, že Berke kvůli bolesti nohou bude sedět na svém místě, že Kublaj usedne pod ním a že všichni budou dbát Kublajova slova. Nařídil, aby Möngke (?)³⁴ stál u dveří, aby mohl zadržovat prince a emíry, a Hülegüovi nařídil, aby stál před stolníky (*baurči*) a nalévači kumysu (*kumizči*), aby nikdo neřekl ani neslyšel nepatřičné slovo. Podle toho vše uspořádali a oba chodili sem a tam, dokud nebyly záležitosti kurultaje v pořádku.

Když pak šťastně usedl na čtyři polštáře říše, přál si z dokonalé vznešenosti svého ducha, aby se v tu chvíli dostalo úlevy všem druhům a rodům tvorstva, a vydal jasu: v tento požehnaný den ať žádný tvor nevstupuje na cestu sváru a hádky a ať se všichni oddávají podívané a veselí. A tak jako se lidem všech stavů dostává ze spravedlnosti doby požitku a radosti, ať ani druhy zvířat a rody neživých věcí nezůstanou bez podílu. Domácí zvířata ať nejsou trápena ježděním a nošením

27.

28.

22.

II. Podle stepního obyčeje dostávali starší synové podíl za života otce a odcházeli; nejmladší syn, „strážce ohniště“ (mong. *odčigin*), dědil otcovo domácí jádro: jurt, ordu a většinu vojska. Batu tím podpírá nárok Tolujova rodu na trůn.

břemen, pouty a spoutáním; zvířatům, jež slouží k jídlu, ať se podle zákona spravedlnosti neprolévá krev; divá zvěř, ptáci i čtvernožci suchozemští i vodní, ať jsou v bezpečí před šípy a osidly lovců a ať v zahradách bezpečí volně rozpínají křídla; povrch země ať netrápí bolest stanových kolíků a bušení podkov a tekoucí voda ať není znečišťována odpadky a nečistotou.³⁵

24. Zákaz znečišťovat tekoucí vodu (močit do ní, prát nebo se v ní mýt) patřil k nejstarším mongolským tabu a byl pokládán za součást Čingischánovy jasy. Rašíd tu staré tabu líčí jako projev kaanovy dobroty ke všemu stvoření.

Sláva Bohu! Bytost, kterou Stvořitel Nejvyšší učinil pramenem milosrdenství a souhrnem všeho umění spravedlnosti natolik, že dbá i o pokoj všech zvířat a neživých věcí – jak daleko asi sahá péče jeho vznešeného ducha o zlepšení údělu slabých a o šíření spravedlnosti a laskavosti k velmožům i prostému lidu! Kéž Bůh Nejvyšší dá jeho slavnému rodu po dlouhá léta a vzdálená staletí užívat vlády a štěstí a těšit se z nich, pro svou milost a laskavost!

Ten den takto strávili až do noci. Druhého dne pořádali hostinu ve stanu, který připravil sáhib Jalavač³⁶

25. Patrně Mahmúd Jalavač, chorezmský správce, kterého Möngke po nastolení jmenoval místodržitelem usedlých oblastí Chitaje (severní Číny). Titul *sáhib* („pán“) náležel vysokým civilním hodnostářům.

z látek *nasídž* a zlatého brokátu rozličných barev – takový, že dosud nikdo podobný stan nevztyčil ani takovou audienční síň (*bárgáh*)

29.

18. Kadak byl Güjükiův vlivný rádce a vychovatel (atabeg), nestoriánský křesťan. Po nezdaru spiknutí, o němž se vypráví dále, byl odsouzen a popraven.

nezhotoval. A v podobě, jejíž obraz je zde zachycen,³⁷ seděl Pán světa na trůnu. Princové se po jeho pravici shromáždili jako souhvězdí Plejád, sedm bratrů vznešené slávy stálo uctivě v jeho službách a po levici seděly chatuny jako rajske hurisky. Číšníci se stříbrnými lýtky roznášeli poháry kumysu a vína v konvicích a číších. Z nojánů stál jejich předák Mengeser jako služebník na místě toulcenosů (*korči*); bitikčiové, vezíři, komoři a náměstci s jejich předákem Bulgaj-akou stáli seřazeni podle své hodnosti a místa;³⁸ a ostatní emírové a družina stáli venku před audienčním stanem, každý na svém místě a v uctivém postoji. Celý týden takto trvalo hodování a veselí. Denní přiděl pro vinárnu a kuchyni činil dva tisíce vozů vína a kumysu, tři sta kusů koní a skotu a tři tisíce ovcí; a protože byl přítomen Berke, poráželi je všechny předepsaným způsobem.³⁹ Uprostřed těch hodů dorazili Kadan-ogul, jeho bratr Melik-ogul a Kara-Hülegü, podle ustáleného obyčeje a zvyku vykonali obřady blahopřání a společně se oddali požitkům a veselí (*džirgamiši*). A pokoj.

Příběh o zradě a lsti, kterou proti Möngke-kaanovi zosnovali někteří princové z rodu Ögedeje-kaana, o tom, jak se ta věc prozradila sokolníkovi Kešikovi, jak přinesl zprávu a jak byli zajati

Zatímco očekávali příchod dalších princů a oddávali se přes míru radovánkám a veselí, žádného tvora ani nenapadlo, že by se prastará jasa Čingischánova mohla změnit či pozměnit a že by mezi jeho potomstvem mohlo nějak dojít k rozkolu a sváru. Pro samé radovánky tak byla opatrnost zanedbána. Tu se Širemün a Naku, vnuci Ögedeje-

31.

32.

kaana, a Totak, syn Karačarův, spolu smluvili a přitáhli blízko; měli s sebou mnoho vozů plných zbraní a v srdci osnovali lest a zradu.

Znenadání však, jedním z oněch šťastných řízení, v nichž se projevuje přízeň osudu, se sokolníkovi jménem Kešik⁴⁰

29. V nadpisu má edice tvar Kešlek (كشلك), v textu Kešik (كشك), stejně jako Džuvejní. Sokolníci (*kuščí*) patřili k lidem kaanova dvora a jeho gardy. „Kostí“ (pers. *ostochán*, mong. *jasun*) se rozumí rodová příslušnost; Kanglyové byli turkický kočovný kmen z kypčackých stepí, jehož příslušníci sloužili v mongolském vojsku.

z „kostí“ Kangly, jednomu z Möngke-kaanových sokolníků, zatoulal velbloud. Hledal ho a dostal se mezi oddíly Širemünova a Nakuova vojska. Spatřil velké vojsko a nespočetné vozy, které naložili údajně jídlem a pitím pro blahopřejnou hostinu. Nic netuše o tajemství té věci hledal své ztracené zvíře a na cestě narazil na chlapce, který seděl u rozbitého vozu. Chlapec se domníval, že jezdec je jedním z nich, a požádal ho o pomoc s opravou vozu. Kešik sesedl, aby mu pomohl, a jeho zrak padl na zbraně a válečné náčiní, které ve voze ukryli. Zeptal se chlapce: „Co je to za náklad?“ Odpověděl: „Zbraně, jako na ostatních vozech.“ Kešik pochopil, že jet s vozy plnými zbraní se neobejde bez lsti a zrady, dělal však, že nic nechápe.

Když mu s pomocí skončil, dostal se v noci k jednomu stanu a sesedl tam jako host. Osmělil se a postupně se vyptával, jak se věci mají. Když se dozvěděl pravdu a nabyt jistoty, že ti lidé mají v úmyslu lest a pokrytectví a jsou odhodláni uprostřed požehnané hostiny, až se všichni opijí, vykročit z cesty úcty, vztáhnout ruku k násilí a dovést do

konce, na čem se v radě usnesli – *avšak zlá lest nepostihne nikoho kromě těch, kdo ji strojí*⁴¹

30. Korán 35:43.

–, přestal se Kešik ovládat. Pustil velblouda z hlavy, cestu tří dnů urazil za jediný den a bez dovolení, celý vyděšený, se znenadání objevil v audienčním stanu. Směle se ujal slova a řekl: „Oddáváte se zábavě a veselí, a zatím proti vám povstali protivníci, čekají na příležitost a připravili si válečnou výzbroj.“ Vylíčil jim ústně, co viděl, a naléhavě je pobízel, aby rychle zakročili a učinili opatření.

Protože však takové úskoky nebyly v mongolských obyčejích zvykem, zvláště za šťastné vlády Čingischána a jeho rodu, pokládali to za krajně nepravděpodobné a znovu a znovu se ho vypyтали; on však opakoval tentýž obsah bez jakéhokoli rozporu. Möngke-kaan ta slova nepřijímal a nevěnoval jim pozornost. Kešik velmi naléhal a byl na něm vidět neklid a rozrušení. Möngke-kaan zůstal klidný a vyrovnaný; princové a nojáni, kteří byli přítomni, však jeho klid neschvalovali, neboť se báli, aby ho nestihlo neštěstí, a dříve, než by bylo pozdě, chtěl se každý z princů vydat věc napravit a osobně ji vyšetřit. Nakonec se shodli, že v předvoji pojede emír Mengeser-noján, předák emírů dvora, a věc prozkoumá.

Podle pokynu nasedl se dvěma až třemi tisíci jezdci a za úsvitu se přiblížil k jejich táboru. S pěti sty chrabřími jezdci popojel ještě dál, až k jejich stanům, a ze všech stran přitáhla vojska. Širemün předtím nechal své vojsko a tábor se zavazadly (*ogruk*) na místě Maski (?) a

34.

23. V edici stojí jméno Möngke (منگك), což zde nedává smysl, neboť jde o nastolovaného kaana; patrně jde o písařskou chybu za Möge (موگه), Möngkeho bratra. Celá pasáž v rukopise L chybí a v rukopise B je porušena.

přijížděl nalehko s pěti sty jezdci. Na místě Sari-kehere (?) je zmíněný emír Mengeser, princ Möge, který velel vojsku, a Čukbal-güregen (?) z „kosti“ Kereitů⁴²

31. *Güregen* (kürgen) byl titul kaanova zetě, tj. muže, který pojal za manželku princeznu z Čingischánova rodu; zetěové požívali u dvora zvláštního postavení. Kereitové byli mocný kmen ve středním Mongolsku, který si Čingischán podrobil roku 1203; pocházela z něj i Sorchachtani-beki.

s vojsky, jež měli, obklíčili – Širemüna, Nakua, Totaka a ostatní prince, kteří byli s nimi – a poslali k nim vyslance: „Bylo o vás řečeno, a doneslo se to až k požehnanému sluchu Kaanovu, že přicházíte se zlým úmyslem. Jsou-li ta slova lživá, důkazem toho bude, že se bez rozmyšlení a váhání obrátíte ke dvoru. Jinak zní rozkaz, abychom vás zajali a přivedli tam. Kterou z těch dvou věcí si volíte?“

Když to poselství uslyšeli – a byli přítom jako bod uprostřed kruhu, zatímco jejich družina a přívrženci byli od nich daleko –, naprosto ztratili hlavu a nevěděli kudy kam. Z nouze se podrobili osudu, onu věc popřeli a řekli: „Přicházíme s upřímným srdcem a s předsevzetím, že budeme všichni společně sloužit Möngke-kaanovi.“ Zmínění emírové přišli k Širemünovi a princům, navzájem si připili a s hrstkou jezdců se vydali ke Kaanovu dvoru. Když se přiblížili, zadrželi většinu jejich *nökerů* a odebrali jim zbraně. Přišel rozkaz, že emírové, kteří prince doprovázejí, mají zůstat venku, a všechny je zadrželi. Princové vykonali devatero poklon (*tekšimiši*?) a vešli do ordy. Tři dny se oddávali hodování a nikdo se jich na nic neptal. Čtvrtého dne, když

35.

36.

přišli ke dvoru a chtěli odejít, dorazil vyslanec Möngke-kaana a řekl: „Dnes zůstaňte.“

Hned nato dorazil další *elči* s rozkazem, aby se všichni *nökeři* a vojáci, kteří jsou s nimi, všechny tisíce, stovky i desítky,⁴³

32. Mongolské vojsko i obyvatelstvo bylo organizováno desítkově: desítky, stovky, tisíce a *tumeny* (desetitísíce). Každý muž byl pevně zařazen do své jednotky a nesměl ji svévolně opustit. Tím, že Möngke poslal družiny do jejich táborů, zbavil obviněné prince ozbrojené podpory.

vrátili do svých táborů; kdo by zde zůstal, bude potrestán podle *jasy*. Podle rozkazu se všichni vrátili a princové zůstali sami. K jejich střežení byl určen oddíl vojska.

Příběh o tom, jak se Möngke-kaan dostavil do *ordy* Čingischánovy a osobně vedl *jargu* princů.⁴⁴

33. Jargu (mong. jarghu) byl mongolský soudní proces: vyšetřování a projednání obvinění před soudcem (*jargučí*), s výslechem obviněných a

30.

37.

26. Věta odkazuje na miniaturu v Rašidově původním rukopise, která zobrazovala Möngke-kaana na trůnu obklopeného dvorem (Blochet).

38.

27. Mengeser-noján byl kaanův vrchní soudce (*jargučí*), Bulgaj vrchní bitikči, tj. přednosta kaanovy kanceláře. Toulcenosové (*korči*) tvořili jednu ze složek osobní gardy *kešik*, která střežila kaanův stan; zasedací a stojací pořádek tak přesně zrcadlí hierarchii dvora.

39.

28. Berke byl muslim, zvířata se proto porážela podřezáním hrdla podle islámského práva. Mongolský zvyk předepisoval jiný způsob porážky, bez prolévání krve, a Kublaj později (kolem roku 1280) muslimskou porážku dokonce zakázal.

svědků. Rozsudek se opíral o jas. Že Möngke vedl jargu princů osobně, ukazuje, jak vážná věc to byla.

Druhého dne se Möngke-kaan dostavil do ordy Čingischánovy a posadil se na stolec. Sám vedl jargu Širemüna a princů a vyptával se jich: „O vás se vypráví toto a toto. I když se to nezdá věrohodné ani rozumné a ucho rozumu to neslyší ani nepřijímá, je přece nutné a nezbytné věc vyšetřit a probrat ji otevřeně, aby tvář jistoty byla očištěna od prachu pochybností a podezření. Jestli jde o pomluvu a výmysl, ať lhář a nactiutrhač okusí, co si zaslouží, aby si z toho lidé světa vzali ponaučení.“ Synové zapírali: „My o té věci nic nevíme.“ Möngke-kaan dal předvést Širemünova atabega jménem Baba-Kürdidi (?)⁴⁵ a vyslyšali ho. Zapíral. Möngke rozkázal, aby ho vyslyšali holí. Tu se přiznal a řekl: „Synové nic nevědí. To my emírové jsme se o tom radili a domluvili, ale štěstí Möngke-kaana nám v tom zabránilo.“ A probodl se mečem a zemřel.

Příběh o tom, jak Mengeser-noján vedl jargu emírů, kteří spolu s princí zamýšleli zradu.⁴⁶

35. Mengeser-noján byl za Möngkeho vrchním soudcem říše. Blochet upozorňuje, že Džuvajní mu dává titul „velký jargučí“ a že čínské Dějiny dynastie Jüan (Jüan-š') jeho jméno přepisují Mang-kho-sa-eul.

Příštího dne rozkázal zadržet celou skupinu *nojánů* a *emírů*, jako byli Elčitaj-noján Starší, Tonal, Kata-Kürin, Čangki, Kalčitaj (?), Sarghan, Tonal Mladší, Toghan a Jesüder,⁴⁷ z nichž každý měl sám sebe za tak vysoko postaveného, že ani nebeská klenba na něj nestačí, a spolu s nimi i další *tumenové* emíry a náčelníky, jejichž vyjmenování by bylo zdlouhavé. Emíru Mengeserovi, *jargučimu*, nařídil, aby zasedl k soudu.

40.

41.

Ten se spolu s ostatními emíry pustil do vyšetřování a na věc se vyptával. Několik dní o tom vedli jargu a velmi podrobně se vyptávali, až se nakonec ve výpovědích té skupiny objevily rozpory a o jejich nepřátelství už nezůstala žádná pochybnost. Všichni jednomyslně doznali a přiznali vinu: „Takovou poradu jsme skutečně vedli a zradu jsme zamýšleli.“ Möngke-kaan jim chtěl podle svého chvályhodného a obvyklého zvyku udělit čestný dar odpuštění a prominutí. Princové, nojáni a emírové však řekli, že když se naskytne příležitost zbavit se nepřítele, bylo by liknavost a otálení daleko od cesty správného úsudku. Verš:

*Kde je třeba přikázat vypalování,
tam balzám, jež přiložíš, nic nepomůže.*

Když Möngke-kaan poznal, že jejich slova vycházejí z upřímnosti, a ne ze zášti a pokrytectví, dal všechny spoutat a uvěznit a nějakou dobu o jejich věci uvažoval. Jednoho dne, když seděl ve dvoře na trůnu vlády a moci, vyzval emíry a přední muže státu, aby každý pověděl o provinilcích nějaký *bilig*⁴⁸

37. Bilig (mong.) je moudré rčení, naučný výrok. Soubor Čingischánových biligů byl vedle jasy závaznou normou mongolské elity. Zde jde o naučné podobenství o tom, jak s viníky naložit; jeden rukopis má místo toho arabské tamsíl, „podobenství“.

z toho, co sami zažili. Každý něco řekl podle míry svého rozumu a vědění, ale v jeho srdci to nenacházelo místo. Na konci shromáždění stál Mahmúd Jalavač.⁴⁹ Möngke-kaan řekl: „Proč ten stařec nic neříká?“ Řekli Jalavačovi: „Předstup a promluv.“ Odpověděl: „V přítomnosti panovníka je lépe být uchem než jazykem. Pamatuji si

42.

43.

však jeden příběh; poroučí-li se, povím ho.“ Möngke-kaan řekl:
„Mluv.“

Pravil: „Když si Alexandr podrobil většinu zemí světa, chtěl vytáhnout do Indie. Emírové a velmoži jeho státu však vystoupili z cesty poslušnosti a následování a každý z nich si začal osobovat samostatnost a neomezenou moc. Alexandr si nevěděl rady. Poslal posla do Rúmu k nevyrovnatelnému vezírovi Aristotelovi, vyličil mu, jak se jeho emírové bouří a vypínají, a ptal se, jakou radu mu v té věci dá. Aristoteles vešel s poslem do zahrady a dal velké stromy vytrhávat i s kořeny a na jejich místo sázet malé slabé sazenice. Poslovi žádnou odpověď nedal. Když už posla čekání omrzelo, vrátil se k Alexandrovi a řekl, že mu nedal žádnou odpověď. Alexandr se zeptal: ‚Co jsi u něho viděl?‘ Posel řekl: ‚Vešel do zahrady, vytrhával velké stromy a na jejich místo sázel malé větévky.‘ Alexandr řekl: ‚Odpověděl, jenže ty jsi to nepochopil.‘ A dal zahubit mocné emíry, kteří se zmocnili vlády, a na jejich místo dosadil jejich syny.“

Möngke-kaanovi se ta řeč nesmírně zalíbila a poznal, že onu skupinu je třeba zničit a na jejich místo ustanovit jiné. Rozkázal, aby emíry, kteří byli ve vězení, i ty, kdo prince navedli k odboji a strhli je do takového víru hříchu, stihl meč trestu. Bylo jich sedmdesát sedm a všichni byli popraveni podle jasy. Mezi nimi byli dva synové Eldžigideje: tloukli jim do úst kameny, až zemřeli. Jejich otce zajali v Bádžísu a odvedli k Batuovi, takže následoval své syny.³⁴

44.

45.

34. Atabeg (turecky „otec-pán“) byl vychovatel a poručník mladého prince. Jméno je v edici psáno بابا کردیدی, čtení je nejisté. U Džuvajního tato epizoda i jméno chybějí (Blochet).

39. Eldžigidej byl Gүjүkův velitel, vyslaný roku 1247 do Íránu. Po Möngkeho nástupu byl zatčen v Bádghísu (kraj v severozápadním Afghánistánu u Herátu), vydán Batuovi a popraven.

A tím dost.

Příběh o příjezdu Jesün-Toky, Čagatajova vnuka, jeho *chatun* Tokaši a Bүriho a o tom, jak to s nimi v té věci dopadlo.⁵¹

40. Jesün-Toka (správně Jesün-To'a), Bүri a Kara-Hүlegү byli vnuci Čagatajovi, synové Mö'etügenovi. Bүri kdysi za tažení na západ urazil Batua, a proto ho Möngke vydal Batuovi. Kara-Hүlegүho určil Čagataj za svého nástupce, Gүjүk jej však sesadil ve prospěch Jesü-Möngkeho a Möngke jej nyní znovu dosadil do čela Čagatajova ulusu. Blochet jej ztotožňuje s osobou, kterou uvádí jako „Yisoutoua“ v seznamu Čagatajových synů.

Jesün-Toka, jeho chatun Tokaši a Bүri také dorazili. Všechna vojska nechali na cestě a sami přijeli jen se třiceti jezdci. Bүriho poslal Möngke v doprovodu vyslanců k Batuovi a ten ho po prokázání viny dal zabít. Kara-Hүlegү vyslychal Tokaši-chatun při jargu v přítomnosti Jesün-Toky. Rozkázal, aby jí kopanci rozbili údy, a tak ulevil své hrudi plné staré zášti.

Kadak-noján⁵²

41. V edici je psáno قدان (Kadan). Jde však o Kadaka, vlivného ministra a atabega Gүjүkova, o němž tutéž příhodu vypráví Džuvajní; nezaměňovat s princem Kadanem, synem Ögedejevým. Jako Kadaka chápe Blochet i obdobné místo níže (str. 303).

v době, kdy odjížděli Širemün a Naku, věděl, že podněcovatelem té vzpoury je on a že prach té roztržky zvedl on sám, a že ji odvrátit není

v jeho moci. Proto se skryl. Náhle se objevili dvorští biřici jako andělé, kteří odnášejí duše, a řekli:

Přátelé už všichni odešli, teď je řada na tobě.

Protože se dělal nemocným, posadili ho na vůz a přivezli. Když dorazil ke dvoru, bylo nařízeno vést jargu, ačkoli jeho vina byla zjevnější a proslulejší než Iblísova nevěra. Po tom, co se k vině přiznal a doznal ji, bylo nařízeno poslat ho za jeho přáteli. A tím dost. Chvála samotnému Bohu a požehnání a pokoj našemu pánu Muhammadovi a celé jeho dobré a čisté rodině.

Příběh o tom, jak Möngke-kaan povolal Ogul-Kajmyš-chatun a Chodžu, syna Gүjүk-chánova, jak dal Ogul-Kajmyš popravit podle jasy a jak dal potrestat *idikuta*.⁵³

42. Idikut („svaté štěstí“; Džuvajní vykládá titul jako „pán štěstí“) byl titul panovníka ujugurských Turků se sídlem v Beš-Balyku (u dnešního Ürümqi). Ujgurové se Čingischánovi podrobili dobrovolně a patřili k nejváženějším vazalům; jejich vládnoucí vrstva byla z velké části buddhistická. Popravený idikut byl patrně Salindi.

Někteří provinilci ještě nedorazili a mysl nebyla očištěna od zášti vůči jejich zlobě. Möngke-kaan proto poslal Buriktaje (?)–nojána s deseti tumeny vojska ze statečných Turků k hranicím Ulug-Tagu, Mubkaje (?) a Tobolungu (?), které leží mezi Beš-Balykem a Karakorumem.⁵⁴ Odtud se měl rojnici⁵⁵ spojit s Konkyran-ogulem, který byl v krajině Kajalyku a vytáhl rojnici až k břehu Otraru. Möge-nojána poslal se dvěma tumeny vojska k hranicím Kyrgyzů a Kem-Kemčiutu.

47.

36. Jména těchto emírů jsou v rukopisech silně porušena. Blochet je rekonstruuje podle čínských Dějin dynastie Jüan (např. Jesüder místo rukopisného Jesür, Kata-Kürin místo Bata-Kürin); tvary v překladu jsou proto jen přibližné.

K Ogul-Kajmyš a Chodžovi, kteří ještě nedorazili, vyslal jako elčiho Šilamuna-bitikčiho se vzkazem: „Jestliže jste se na tom spiknutí s oněmi lidmi nepodíleli, je pro vás štěstím pospíšet si ke dvoru.“ Když Šilamun vyřídil poselství, chtěl mu Chodža-ogul ublížit. Jeho chatun, která měla nižší postavení než ostatní manželky, ale víc rozumu a bystrosti, však jeho záměru předešla a řekla: „Posel je povinen vyřídít poselství, a v žádné době se nikdo nedotkl ani poslův vzbouřenců.“⁴⁵

45. Nedotknutelnost vyslanců patřila k základním zásadám mongolského práva a zabití vyslanců bylo pro Mongoly důvodem k válce (tak začalo i tažení proti Chórezmu po otrarské události roku 1218).

Jak by se tedy dalo vztáhnout ruku na elčiho, který přišel od Möngke-kaana? A jakou škodu by mohla říše utrpět zabitím jediného člověka? Zvlášť když by to s sebou neslo zlo, které si lze snadno představit: rozbouřilo by se moře vzpoury a zmatku, svět, který se uklidnil, by se znovu rozkolísal, vzplál by oheň pohromy, a pak už by lítost nebyla k ničemu. Möngke-kaan je *aka*, starší, je nám na místě otce. Musíme se odebrat do jeho služeb a podrobit se jeho rozkazu.“ Chodža vyslechl její laskavou radu ochotným uchem, prokázal Šilamunovi úctu a poctu a spolu s chatun se vydal ke dvoru. Díky tomu, že uposlechl rady, nepadl do víru nekonečných útrap a sestoupil na pláň bezpečí.

Ogul-Kajmyš, Chodžova matka, však elčiho poslala zpět se vzkazem: „Vy princové jste slíbili a dali písemný závazek,⁴⁶

46. V textu mučalka, mong. möčälgä: písemný závazek nebo slib, stvrzený s vědomím, že jeho porušení se trestá. Ogul-Kajmyš se

dovolává závazku, který podle tradice dali princové Ögedejovi (a znovu při Güjükově volbě), že vláda zůstane v jeho rodu (urug).

že vláda zůstane navždy v rodu Ögedej-kaana a že se nepostavíte proti jeho potomkům. Teď jste to slovo nedodrželi.“ Když jí poselství přednesli, Möngke-kaan se nesmírně rozhněval a napsal *jarlyk*: „Chatun Džoči-Kasara, Otčigina a Belgütej-nojána, bratří Čingischánových,⁴⁸ přišly na poradu kurultaje, ale Ogul-Kajmyš nepřišla. Jestliže Kaman (?), Kadak, Čingaj a Bala,⁴⁹ kteří byli emíry v ordě Güjük-chána, někoho prohlásí panovníkem nebo chatun či ho povýší a jejich slovem se někdo stane panovníkem nebo chatun, ať si pak nesou, co si zaslouží.“

A ihned vyslal elčiho, aby ji zatkli a přivedli s oběma rukama zašitýma v syrové kůži. Když dorazila, poslali ji spolu s Širemünovou matkou Kadakač-chatun (?) do ordy Sorchachtani-beki. Mengeser-jargučí ji dal svléknout do naha, postavil ji před jargu a vyslýchal ji. Řekla: „Jak se může jiný dívat na tělo, které dosud nespatrił nikdo kromě panovníka?“ Když byla její vina vyšetřena, zabalili ji do plsti a hodili do vody.⁶⁰

49. Mongolové popravovali příslušníky vládnoucího rodu tak, aby nebyla prolita jejich krev: zabalením do plsti a utopením, udušením nebo zlomením páteře.

Přivezli i Čingaje a také s ním učinil konec Dánišmand-hádžib, v měsíci ramadánu roku 650 (listopad až prosinec 1252).

49.

38. Mahmúd Jalavač, obchodník z Chórezmu, sloužil Mongolům od Čingischánových dob. Za Ögedeje spravoval Mávará an-nahr a pak severní Čínu a Möngke mu správu Chitaje znovu světil. Jeho podobenství je islámskou obměnou antického příběhu, v němž tyran Thrasybúlos radí Periandrovi utínáním nejvyšších klasů (Hérodotos); islámská tradice jej připsala Aristotelovi a Alexandrovi.

V Beš-Balyku se idikut, který byl hlavou modloslužebníků, domluvil s jistou skupinou, že v pátek, až se muslimové shromáždí v hlavní mešitě, povstanou a všechny v mešitě pobijí. Jeden otrok z jejich řad, který o té věci věděl a byl do ní zasvěcen, přijal islám a podal na ně udání. Vina jim byla prokázána. Idikuta pak přivedli do ordy a vedli s ním jargu. Když se k vině přiznal, bylo nařízeno odvést ho do Beš-Balyku a tam ho v pátek po modlitbě v přítomnosti všeho lidu popravili podle jasy.

Příběh o tom, jak Möngke-kaan rozeslal některé emíry na všechny strany, aby se vypořádali se zbytkem vzbouřenců, a jak odpustil provinění svým příbuzným. Protože v různých koutech ještě zůstali někteří buřiči a předvolávat je by bylo zdlouhavé a obtížné, poslal Bala-jargučiho s oddílem nökerů k vojskům Jesü-Möngkeho, aby vyšetřil, jak se věci s těmi lidmi mají, a každého, kdo se na tom spiknutí podílel, dal popravit podle jasy. Do země Chitaj určil pro tutéž věc jiného emíra. Když pak starost o buřiče opustila jeho požehnanou mysl, dobrý mrav mladého a šťastného panovníka si žádal, aby ohled na příbuzenství a udržování svazků rodu pokládal za nezbytnou povinnost.⁶¹

50. V originále „fard ’ajn“, pojem islámského práva: osobní povinnost každého jednotlivce, jíž se nelze zprostit, na rozdíl od kolektivní povinnosti (fard kifája), kterou za ostatní může splnit část obce.

Nařídil, aby Širemün odešel do Chitaje v doprovodu Kublaj-kaana, Naku a Čaghan-nojána. Chodžu z ohledu na jeho chatun, jež mu dala tak chvályhodnou radu, osvobodil od povinnosti vytáhnout s vojskem a určil mu *jurt* v krajině Selengy, která je nedaleko Karakorumu.⁶²

50.

51.

Zkrátka, od té doby se mezi Mongoly znovu projevil rozkol. Čingischán přitom odkázal svým potomkům svornost a jednomyslnost a řekl: „Dokud budete jeden s druhým zajedno, bude vám přát štěstí a vítězství a protivník nad vámi nevíteží.“ Právě díky této vlastnosti se jemu i jeho rodu podařilo dobýt většinu zemí světa. Vypráví se, že jednoho dne na počátku svého vzestupu dával synům naučení. Aby jim to ukázal na příkladu a podobenství, vytáhl z toulce šíp, podal jim ho a řekl: „Zlomte ho.“ Šíp se zlomil jen s malou námahou. Pak jim dal dva a i ty se snadno zlomily. Takto přidával, až jich bylo deset, a ty už nedokázali zlomit ani siláci a hrdinové vojska. Řekl: „Tak je to i s vámi. Dokud budete jeden druhému krýt záda, nikdo nad vámi nevíteží a dlouhé časy se budete těšit z vlády a říší.“ Kdyby se islámští sultáni drželi téže cesty, nebyl by jejich rod vyvrácen z kořenů.

Příběh o tom, jak princové a emírové požádali Möngke-kaana o svolení vrátit se do svých domovů a jak je propustil s poctami, úctou a plnou přízní

Když se vznešená mysl Möngke-kaana uvolnila od nezbytných záležitostí, rozvrácená říše a země se ustálily a svornou vůlí všech princů mu vláda připadla, požádali princové a emírové o svolení odejít do svých *jurtů*. Nařídil, aby se rozešli a každý se odebral na své místo, a obdařil je rozmanitými projevy štědrosti a všemi druhy laskavosti. Protože Berke a Toka-Temür byli od Batuova dvora nejdál a nejdéle od něho odloučení, propustil je jako první, udělil jim nesčetné dary a po nich poslal Batuovi dary a vzácnosti, jak se na takového panovníka sluší. Synům Köténovým – Mönggedüovi a ... –⁶³

52.

46.

52. Na tomto místě mají oba Blochetovy rukopisy mezeru; jméno Möngedü doplnil vydavatel podle jiné pasáže. Köten, Kadan (zde psáno Kadagan) a Melik byli synové Ögedeje – tedy ti potomci Ögedeje, kteří se nepřidali ke spiknutí proti Möngkemmu.

a Kadan-ogulovi a Melik-ogulovi daroval každému jednu z *ord* a domácností Kaanových i s jejich *chatunami*. Potom s úctou a plnými poctami propustil Kara-Hülegüa a místo jeho děda, které zabral jeho strýc Jesü-Möngke, udělil jemu,⁶⁴ aby se mohl vrátit, jak si přál. Když však dorazil na místo Altaj, zemřel dříve, než dosáhl cíle. Ostatní prince, emíry a *nojány* obdařil každého podle jeho postavení a hodnosti a propustil je. Kišlika (?) učinil *tarchanem*⁶⁵ a udělil mu tolik majetku, že zcela zbohatl a jeho postavení se nesmírně povznoslo. Když se princové a emírové vrátili domů a jejich záležitosti byly vyřízeny, obrátil se k řízení a uspořádání záležitostí říše a spravedlností přivedl svět k rozkvětu. A tím budiž konec.

Příběh o tom, jak Möngke-kaan věnoval pozornost záležitostem říše, zavedl v nich pořádek a řád, prokázal milost všem vrstvám lidí a poslal zpět místodržitele krajů

Protože panovnická snaha Möngke-kaana směřovala k tomu, aby pěstoval ctnostné a krotil vzbouřence, a otěže jeho požehnaných myšlenek se obracely k úlevě poddaných a ke zmenšení všelikých břemen, jeho dokonalý rozum dal přednost vážnosti před žertem a zanechal ustavičného pití vína. Nejprve rozeslal vojska do nejvzdálenějších končin Východu i Západu a do zemí Arabů i Peršanů. Říši na východní straně svěřil sáhibu Mahmúdu Jalavačovi, který dřívější zásluhy služby spojil s pozdější oddaností a už před

požehnaným nástupem na trůn byl ustavičně poctěn službou u dvora. Země Turkestánu a Mávará an-nahru, země Ujgurů, Ferganu a Chorezm svěřil emíru Mas'úd-begovi,⁶⁶

55. Mahmúd Jalavač a jeho syn Mas'úd-beg byli muslimští správci z Chorezmu. Mahmúd dostal správu severní Číny (sídlil v Jen-kingu, pozdějším Chanbalyku), Mas'úd usedlé kraje Střední Asie od Ujgurska po Chorezm; vedle nich stál Arghun-aka pro Írán. Říše tak měla tři velké civilní správní obvody podřízené přímo kaanovi.

který pro svou neústupnost a upřímnou oddanost dvoru zakusil mnoho strachu a nebezpečí a spolu s otcem byl dříve než jiní poctěn tím, že směl u dvora políbit zem; aby tuto dávnou zásluhu potvrdil, poslal je zpět. A ti, kdo s nimi přišli odevšad, dostali zvláštní přízeň všeho druhu.

Potom emír Arghun-aka, který pro dálku cesty dorazil až po rozchodu *kurultaje* a už předtím vynikl upřímností ve službě dvoru, byl vyznamenán splněním svých přání. Byla mu svěřena vláda nad zeměmi Írán-zamínu – Chorásánem, Mázandaránem, Irákem, Fársem, Kermánem, Ázarbájdžánem, Gruzii, Lurem, Arránem, Arménií, Rúmem, Dijár Bakrem, Mosulem a Aleppem – a ti z maliků, emírů, náměstků a *bitikčiů*, kteří byli v jeho službě, obdrželi přízeň podle toho, co uznal za správné. Dvacátého dne požehnaného měsíce ramadánu roku 650 (24. listopadu 1252) se vrátil a s ním poslali jako jeho *nökera* Alího Malika a zvlášť mu udělili v držbu Isfahán a Nišápúr. Bylo nařízeno: „Provedte nový soupis,⁶⁷

54.

43. Jméno velitele (بريكتاى) i místní jména jsou nejistá; u Džuvajního má velitel podoby Burungutaj apod. Ulug-Tag znamená turecky „Velká hora“. Tobolung klade Blochet podle čínského zeměpisu severozápadně od Ili; Mubkaj (موبكاي, var. موبغا) se mu určit nepodařilo.

56. Möngkeho nový soupis obyvatel (perské šumára, mongolsky toolaj) probíhal v letech 1252–1259 postupně v celé říši od Číny po Rus a Írán; sloužil jako základ pro vyměřování daní, odvodů do vojska a povinností na poštovních stanicích.

stanovte celý ulus, vojsko a pevnou daň, a až s těmi záležitostmi skončíte, vraťte se k našemu dvoru.“ Každému z nich přikázal: „Minulé příjmy řádně prošetřete a prozkoumejte, neboť nám jde o blaho poddaných, nikoli o rozmnožení pokladů.“ A o úlevě poddaným vydal *jarlyk*.

Po Güjük-chánovi totiž mnohé chatuny a princové rozdávali lidem *jarlyky* a *pajzy* bez míry, rozesílali *elče* do všech koutů říše a chránili urozené i prosté pod záminkou ortaku⁶⁸

57. Ortak (persky urtaq, „společník“) byl obchodník, který dostal od prince nebo chatuny kapitál a obchodoval s ním na podíl; ortakové se kryli ochranou svých vznešených společníků a zneužívali poštu i daňové výsady. Möngke jejich výsady omezil.

a jiných věcí. Proto uvedeným vydal *jarlyk*, aby každý ve svých krajích pátral a všechny *jarlyky* a *pajzy*, které lidé od nich a od ostatních synů obdrželi za Čingischána, Ögedeje-kaana a Güjük-chána, zase odebrali; ⁶⁹ a aby napříště princové ve věcech, které se týkají blaha krajů, bez vědomí a mínění náměstků dvora nepsali ani nevydávali výnosy; a aby

55.

44. V textu jerke, tj. mongolské jerge: rojnice, řetěz oddílů postupujících v širokém oblouku, známý z mongolských honů i vojenských operací. Möngke tak uzavřel celé pásmo mezi Mongolskem a Batuovou říší, aby se k odbojným princům nedostala pomoc a oni sami neunikli. Konkyran (správně Kongkiran) byl syn Ordy, nejstaršího syna Džučiho; Kajalyk ležel v Sedmiříčí (jihovýchodní Kazachstán), Otrar na středním toku Syrdarji. Kem-Kemčiüt v další větě je země na horním Jeniseji (Kem) a jeho přítoku Kemčiku, v dnešní Tuvě.

56.

velcí elčiové nejezdili na více než čtrnácti koních *ulagu*, jeli od *jamu* k *jamu*⁷⁰ a cestou nebrali lidem jejich zvířata.

Za Kaana bývalo zvykem, že obchodníci přijížděli do Mongolska na koních *ulagu*. To zakázal: „Obchodníci jezdí sem a tam, aby nabyli majetku; jaký smysl má, aby jezdili na koních *ulagu*?“ Nařídil, aby přijížděli a odjížděli na vlastních zvířatech. A nařídil, aby elčiové nevstupovali do žádného města ani vesnice, kde nemají co vyřizovat, a nebrali víc, než jim náleží jako stanovená dávka potravin.⁷¹

60. Perské 'ulúfa – pevně stanovený přiděl potravin a krmiva, který byli obyvatelé povinni poskytnout úředně vyslaným osobám. Nadměrné vymáhání těchto dávek vyslanci patřilo k nejtíživějším břemenům usedlého obyvatelstva.

A protože útlak a násilí se rozmohly a zejména rolníci (dihkáni) byli pro množství obtíží, požadavků a ukládaných mimořádných dávek ('avárid) na pokraji sil – do té míry, že výnos jejich úrody nestačil ani na polovinu požadavků –, přikázal, aby urození i prostí, ortakové i držitelé úřadů a služeb jednali s poddanými shovívavě a sdíleli s nimi břemena a aby každý podle svého bohatství a možnosti zaplatil, co mu podle vyměření připadne, bez vytáček a výmluv. Výjimkou jsou ti, kdo jsou podle jarlyku Čingischána a Kaana osvobozeni od obtíží a dávek: z muslimů vznešení sajjidové, přední šajchové a vybraní imámové; z křesťanů arkaunové⁷²

61. Arkaun (arkagun) – mongolské označení křesťanských, zvláště nestoriánských kněží; toinové (toyin) byli buddhističtí mniši, zejména ujgurští. Osvobození duchovních všech náboženství od daní a služeb bylo ustáleným principem mongolské správy od Čingischánových dob.

– kněží, mniši a vybraní; z modloslužebníků proslulí toinové; a ze všech vrstev ti, kdo jsou pokročilého věku a nejsou již schopni výdělků a práce.

A protože žádný řemeslník či pracující nemůže platit svůj díl každý den, stanovil roční vyměření: v zemích Chitaje má boháč platit jedenáct dinárů a úměrně níž až po chudáka jeden dinár, v Mávará an-nahru stejně, v Chorásánu a Iráku boháč sedm dinárů⁷³

62. Jde o pevnou roční daň z hlavy, rozvrženou podle majetku; v Íránu se jí rovněž říkalo *kubčur*. Džuvajního Dějiny dobyvatele světa mají pro Chorásán místo sedmi dinárů deset.

a chudák jeden dinár. Výběrci a písaři nemají nikomu nadřizovat ani přihlížet ke zjevu osob a nemají brát úplatky ani dary. Pastevní daň ze zvířat, které říkají *kubčur*, se vybírá tak, že kdo má sto kusů jednoho druhu zvířat, odevzdá jeden kus, a kdo má méně než sto, neodevzdá nic. Nedoplatky daní se nesmějí nikde a od nikoho z poddaných vymáhat.

Ze všech skupin a vyznání prokazoval nejvíce cti a úcty stoupencům islámu a uděloval jim dary a almužny. Dokladem toho je, že o svátku přerušení půstu roku 650 (5. prosince 1252) se v *ordě* sešli kádí Džalál ad-Dín Mahmúd Chudžandí a skupina muslimů; kádí pronesl kázání a vedl modlitbu, ozdobil kázání zmínkou o titulech chalífy a vyslovil modlitby a chválu za Möngke-kaana. Kaan dal pokyn, aby jim jako sváteční čestný dar dali vozy *bališů* zlata a stříbra a drahocenná roucha, a větší část lidí z toho měla užitek. Vydal také účinný rozkaz, aby ve

58.

47. Džoči-Kasar, Temüge-Otčigin a Belgütej, bratři Čingischánovi, měli úděly na východě říše; na *kurultaji* jejich rody zastupovaly vdovy. Möngke tím zdůrazňuje, že se kurultaje účastnily i ženy z vedlejších větví rodu, a nepřítomnost Ogul-Kajmyš je proto neomluvitelná.

všech zemích bez výjimky byli propuštěni všichni spoutaní a uvěznění, a s těmito dobrými opatřeními se elčiové rozjeli do všech končin říše. Kdyby se mělo začít s popisem toho, co z onoho dvora den co den vycházelo spravedlnosti a nestrannosti, zaplnily by se svazky a tyto příběhy by neměly konce.

A to málo z nich je dokladem mnohého.

Když se pověst o jeho spravedlnosti a nestrannosti rozšířila do všech krajin a koutů zemí, hledali Turci i Tádžici z blízka i daleka s upřímnou touhou útočiště v tom, že se stanou jeho poddanými, a vládci zemí, které se dosud nepodrobily, mu posílali dary a vzácnosti. A protože o jeho chvályhodných vlastnostech a mravech bylo stručně a souhrnně pojednáno, uvedeme jeden příběh, který v sobě spojuje mnohé chvályhodné rysy, aby lidé světa poznali a přesvědčili se, že tento výklad je prost příkrášlování.

Za Gūjūk-chána přicházeli obchodníci ze všech krajin k jeho dvoru, uzavírali s jeho náměstky velké obchody a dostávali na kraje poukázky (barát).⁷⁴

63. Barát byla platební poukázka vystavená dvorem na daňové příjmy určitého kraje; větitel si s ní musel sám dojít pro peníze k tamním výběrčím. Po smrti vystavitele se takové pohledávky snadno stávaly nedobytnými.

Po jeho skonu se jejich pohledávky zdržely a nebyly vyplaceny. Jeho služebníci, synové a synovci rovněž uzavírali obchody tímž způsobem

59.

48. Věta je ve všech rukopisech porušená. Čtení Kaman (قمان) je nejisté: Blochet uvažuje o šamanech (mong. kam), kteří hráli při nastolení panovníka významnou roli, nebo o princí Kamanovi, synu Melika, syna Ögedejova. V edici je opět psáno قدان, tj. Kadak (viz výše). Bala byl patrně Gūjūkův písař a později soudce (jargučí), o němž je řeč níže.

a vypisovali poukázky na kraje, obchodníci přijížděli skupina za skupinou, obchodovali s nimi a brali poukázky. Když Möngke-kaan šťastně usedl na trůn a poměry oné skupiny se změnily, někteří obchodníci nedostali ani desetinu sepsaných částek, jiní ani nedošli na místo, na něž byli poukázáni, jedni vzali poukázky, ale zboží ještě neodevzdali, a jiní ještě ani neurčili cenu. Všichni bezradní se obrátili ke dvoru, přišli s nadějí v jeho spravedlnost a štědrost, aby ji vyzkoušeli, a přednesli své záležitosti požehnanému sluchu Möngke-kaana. Přestože schopní muži dvora a opory státu namítali, že není nutné, aby se platba za tyto obchody hradila z panovnickovy pokladny – a nikdo by proti tomu nemohl nic namítnout –, rozprostřel z dokonalého milosrdenství nad onou skupinou křídlo laskavosti a vydal *jarlyk*, aby všechny ty částky byly vyplaceny z jeho říše. Činily přes pět set tisíc bališů zlata a stříbra. Kdyby je byl zadržel, nikdo by neměl možnost se ohradit. Tímto darem zastínil slávu všech panovníků štědrých jako Hátim. V které kronice kdo četl a od kterého vypravěče kdo slyšel, že by jeden panovník splatil dluh jiného panovníka? Tento rys je ukázkou jeho krásných mravů a chvályhodných panovnických zvyklostí, z nichž lze usuzovat i na ostatní věci.

Nařídil také, aby všechno, co se týká vyšetřování veřejných záležitostí, obstarával emír Mengeser-noján se skupinou schopných emírů a aby upevňovali základy spravedlnosti. Bulgajovi-akovi, který se vyznačoval dávnými zásluhami o službu, přikázal, aby byl představeným písařů a psal a koncipoval jeho výnosy a rozkazy. Z muslimských bitikčiů určil emíra 'Imád al-Mulka, který u dvora Ögedeje-kaana a Gүjүk-chána zastával tentýž úřad, a emíra Fachr al-Mulka, který patřil k dávným důvěrníkům dvora. Nařídil, aby se obchodníkům dávaly pajzy, aby se rozlišovalo mezi nimi a držiteli dívánských úřadů,⁷⁵

64. Obchodníci s pajzou (tzv. ortakové pracující pro dvůr) tak byli odlišeni od úředníků, kteří na základě pajzy smějí vymáhat dávky a využívat poštu; opatření mělo zabránit tomu, aby se obchodníci vydávali za státní úředníky.

a aby skupina z nich u těch, kdo přivezli zboží, aby s ním obchodovali s pokladnou, oceňovala – jedni drahokamy, jiní látky, další kožešiny a další hotovost. Stejně tak pro vydávání jarlyků, zhotovování pajz, zbrojnici, péči o lovecké ptáky a zvěř a o lov, i pro vyřizování záležitostí příslušníků každého vyznání a každé skupiny určil schopné a znalé lidi a vydal rozkaz, aby se všichni vyvarovali pokrytectví a přílišné chamtivosti, nikoho nezdržovali a rychle předkládali věc každého pozeňnanému sluchu. U dvora trvale sloužili písaři všech druhů – pro perštinu, ujugurštinu, čínštinu, tibetštinu a tangutštinu –, takže kamkoli se psal výnos, byl vydán v jazyce a písmu onoho lidu.⁷⁶ Kdyby starodávni králové a sultáni minulých věků Číny, u nichž panoval dokonalý řád a obyčej, byli naživu, jistě by se touto cestou řídili. A tím budiž konec.

Příběh o tom, jak Möngke-kaan vyslal své bratry Kublaje-kaana a Hülegü-chána s vojsky na východ a na západ a jak sám vytáhl s vojskem, odhodlán dobýt říše a země Chitaje, které se nepodrobily

Když Möngke-kaan šťastně usedl na panovnický trůn, přátelům dopřál vítězství a nepřátele pokořil, přezimoval v jurtu Ögedeje-kaana, který leží v krajině Karakorumu, na místě Öng-kin (?). Když nastal druhý rok od velkého kurultaje, od upevnění na trůnu vlády a od vyřízení

62.

51. Selenga je řeka v severním Mongolsku, do níž se vlévá Orchon a která ústí do Bajkalu. Osvobození od vojenské služby bylo zároveň vyloučením z velení a z podílu na kořisti, tedy čestným odstavením.

záležitostí přátel i nepřátel, obrátil svou vznešenou snahu k podmanění nejvzdálenějších zemí Východu a Západu světa.

Nejprve, protože před jeho vznešený zrak předstoupila skupina žalobců ze zemí mulhidů, vyslal k jejich odrazení svého mladšího bratra Hülegü-chána, na jehož čele bylo vidět znamení dobývání a vládnutí světu, panovnické slávy a štěstí, v roce krávy (1253) ...⁷⁷

66. Za slovem „krávy“ mají oba rukopisy mezeru, kde bylo patrně uvedeno odpovídající datum hidžry. Hülegü vyrazil z Mongolska roku 1253 a do Íránu dorazil roku 1256; o jeho tažení proti ismá‘ilitům (mulhidům) a Bagdádu pojednávají Hülegüovy dějiny.

do země Tádžiků. Prostředního bratra Kublaje-kaana určil v roce levharta⁷⁸ k ochraně a dobytí východních zemí, vyslal ho a poslal s ním Mukali-güjanga (?) z kmene Džalajirů. Zpráva o tom bude podrobně podána v dějinách každého z nich, neboť se stali panovníky. Když se Kublaj vydal na cestu, poslal z ní elčiho se vzkazem: „Na této cestě nelze sehnat zásoby (taghár) a postup je nesmírně obtížný. Je-li to rozkaz, vytáhneme do země Kara-džang.“ Svolení bylo dáno a Kublaj-kaan onu zemi, která je zde známá jako Kandahár, přepadl a vyplenil a pak se vrátil ke dvoru Möngkeho.⁷⁹

Potom Möngke-kaan na místě Kaburkatuk-čur (?),⁸⁰

69. Persky قیورفتوق جور; patrně jde o Korkonak-džubur, údolí v povodí Ononu v srdci Mongolska. Podle mongolské tradice tam byl za chána vyhlášen Čingischánův prastrýc Kutula a jeho družina tančila kolem stromu, až vyšlapala do země příkop. Blochet v textu doplnil jméno Kublaje, rukopisy však mají Kutula (قوتله) nebo podobně – patrně jde o Kutulu-kaana.

kteří leží uprostřed země Mongolů, uspořádal kurultaj. Je to místo, kde Kublaj-kaan (?), když mu bylo dopřáno vítězství, tančil se svými nökery pod stromem tak dlouho, že v zemi vznikla prohlubeň. Zkrátka, když kurultaj skončil a zástupy lidí se rozešly, pronášel každý z emírů a princů své moudré výroky (bilig). Přitom Darkaj-küregen (?) z kmene Ikires, Čingischánův zeť, řekl: „Země Nangijas je tak blízko a vzpírá se nám; jak ji můžeme nechat bez povšimnutí a nečinně?“ Möngke-kaan ta slova schválil a řekl: „Naši otcové a starší, kteří byli panovníky před námi, vykonal každý nějaký čin, dobyl nějakou zemi a proslavil své jméno mezi lidmi. I já osobně nasednu k vojsku (čerig) a vytáhnu proti Nangijas.“ Princové jednomyslně řekli: „Proč by ten, kdo je panovníkem celého povrchu země a má sedm bratrů, měl sám táhnout do boje s nepřítelem?“ On však odpověděl: „Když jsme již slovo vyslovili, bylo by nerozumné a neuvážené jednat proti němu.“

V roce zajíce (tulaj), který odpovídá měsíci muharramu roku 653 (únor–březen 1255) a byl šestým rokem po požeňnaném nástupu na trůn, pevně se rozhodl k boji s Čúkánem (?), panovníkem Chitaje.⁶⁴

70. Persky چوكان; čtení i identifikace jsou nejisté, patrně jde o zkomolené označení panovníka jihočínské říše Sung. Rašídovo datum je pro začátek tažení příliš časně: podle čínských pramenů se o válce proti Sungům rozhodlo na shromáždění na přelomu let 1257 a 1258 a Möngke vytáhl roku 1258.

64.

53. Kara-Hülegü, vnuk Čagataje, byl Čagatajovým určeným nástupcem; Güyük ho však sesadil a dal ulus Čagatajovu synovi Jesü-Möngkemu, který stál na straně Ögedejovců. Möngke tak Kara-Hülegüovi vrátil vládu nad Čagatajovým ulusem.

65.

54. Tarchan byl držitel mongolské imunity: podle turecko-perského slovníku, který cituje Blochet, směl bez ohlášení předstoupit před panovníka, byl osvobozen od divánských dávek, kořist z války mu nikdo nebral a dokud se neprovinil devětkrát, nebyl volán k odpovědnosti.

Svého mladšího bratra Arik-bökeho ustanovil nad ordami a mongolským vojskem, které tam zůstávalo, a svěřil mu ulus. U něho zanechal své syny Ůrüngtaše a ... A vojska, která vedl s sebou, rozdělil – z princů, *küregenů* (zetů) a velkých emírů – takto:

Pravé křídlo

^APrincové:

z větve uruku Ögedeje-kaana: Jeke-Kadan, Tokan (?);
z větve uruku Čagatajova: Kušikaj a další synové, Abišga, Narin-Kadan a Kadakči-Sečen;
ze synů Tolujových: Möge; z vnuků Tolujových (synů Möngkeho): Asutaj;
z bratranců: Čavtu (?) a další synové ...;

^AEmírové: Bajču (?) z uruku Möngke-kaana a Kurči-noján (?).

Levé křídlo

^APrincové: Tagačar, syn Otči-nojána,⁸²

71. Otči-noján je Temüge-otčigin, nejmladší bratr Čingischánův; Tagačar byl ve skutečnosti jeho vnuk a hlava jeho větve. Jesüngke byl syn Čingischánova bratra Džoči-Kasara. Obě větve měly své údělné pastviny na východě Mongolska, a proto tvořily levé křídlo.

a Jesüngke, syn Džoči-Kasara;

^AEmírové: Čakula, syn Elčitaj-*nojána*; Kurumši, syn Mukaliho *gui-onga*;⁸³

72. *Gui-ong* (čín. kuo-wang, „kníže státu“) byl titul, který Čingischán roku 1217 udělil svému vojevůdci Mukalimu z kmene

Džalajirů, když mu svěřil válku proti říši Ťin v severní Číně. Titul byl v jeho rodě dědičný.

Elči-noján z Kungratů; Način-küregen z Kungratů; Dargi-küregen z kmene Ikiresů;⁸⁴ Kehetej a Kočü (?) z kmene Urutů; Möngke-Kalča a Čagan-noján z Mangkutů.

Všechny tyto kmeny mongolského vojska nasedly na koně. Co náleželo k pravému křídlu, vytáhlo spolu s vojskem Čaghutů v průvodu Möngke-kaana. Obě ty skupiny dohromady čítaly šedesát *tumenů*.⁸⁵

74. Tumen je jednotka o nominální síle deseti tisíc mužů. Čísla jsou značně nadsazená: podle čínských letopisů (Jüan-š', jak je cituje Blochet) měl Möngke k tažení asi 40 000 mužů, ohlašovaných jako 100 000.

Čaghut zahrnuje Chitaj, Tangut, Džürčety a Solangku; tyto kraje nazývají Mongolové Čaghut.⁸⁶ Vojska levého křídla poslal jinou cestou v průvodu zmíněného prince Tagačara. Bylo jich celkem třicet *tumenů* a v jejich čele stál zmíněný Tagačar.

Na té poradě (*kengeš*) Bilgütej-noján přednesl: „Kublaj-kaan již jednou do pole vytáhl a svůj úkol vykonal. Nyní ho bolí noha; bude-li rozkázáno, ať se vrátí domů.“ Möngke-kaan to schválil. Bilgütej-noján tehdy měl sto deset let a v tom roce zemřel.⁸⁷

76. Bilgütej (Belgütej) byl Čingischánův nevlastní bratr, poslední žijící příslušník jeho generace. Kengeš byla porada panovníka s princí a emíry, na níž se rozhodovalo o taženích a jejich velení.

V roce lu-jil, to jest v roce draka, jenž odpovídá muharramu roku 654 hidžry (leden–únor 1256), vytáhli.⁸⁸ Na pravém křídle byli Möngke-

kaan a Kōnčü (?), syn Sübetej-bahadura.⁸⁹ S deseti tumeny dorazil Möngke-kaan toho léta k hranicím země Tangut a Nangijas a v místě, které se nazývá Liu-pan-šan, strávil léto. To je místo, kam Čingischán dorazil, když táhl na Chitaj, a kde onemocněl a zemřel.⁹⁰

Na podzim vytáhl s úmyslem dobýt Bisun-kahalku (?), která leží na hranicích Nangijas.⁹¹

80. Mong. *qahalqa* znamená „brána, průsmyk“. Blochet ztotožňuje místo s průsmekem Mi-cchang (Mi-cchang-kuan) na cestě ze Šen-si do S'-čchuanu, kudy podle Jüan-š' táhla část Möngkeho vojska.

V těch končinách dobyl dvaceti pevností. Tu zemi nazývají Chan-sinan (?).⁹² U velké pevnosti, kterou nazývají Du-li-šang (?), se utábořil a oblehl ji.⁹³

Tagačara-nojána poslal Kaan se sto tisíci jezdci cestou podél velké řeky Kaan-kang (?), aby oblehl a podrobil velká města Sang-jang-fu a Fan-čing.⁹⁴

83. Sang-jang-fu je Siang-jang a Fan-čing Fan-čcheng, dvojice pevností proti sobě na řece Chan-šuej v dnešní provincii Chu-pej. Byly klíčem k údolí Jang-c'-tiangu a Mongolové jich dobyli teprve roku 1273. Kaan-kang Blochet vykládá jako čínský název Jang-c'-tiangu.

Když tam dorazil, obléhali je s vojskem týden. Když se jim dobytí nepodařilo, vrátili se a usadili se ve svých domovech. Möngke-kaan se

69.

88. Tímto opatřením Möngke zneplatnil všechny listiny a pověřovací destičky vydané za předchozích vlád a regentství; vydávání nových si vyhradil pro dvůr. Šlo o jeden z nejvýznamnějších kroků k soustředění moci v rukou kaana.

nad tou věcí rozhněval, pokáral je (*kakimiši*) a vzkázal jim: „Až se vrátím, dám vám zasloužený trest.“ Korukči (?), bratr Jesüngeho, poslal Tagačarovi vzkaz: „Kublaj-kaan dobyl mnoha měst a pevností, a vy jste se vrátili s ,ukradenými bitvami‘ (?), to jest oddávali jste se vínu a jídlu.“⁹⁵

Příběh o tom, jak se Kublaj-kaan z rozkazu *jarlyku* vypravil do Nangijasau, oblehl město Jao-ču (?), vrátil se a přešel vodu Kang.⁹⁶

85. Jao-ču je podle Blocheta E-čou (dnes Wu-čchang, součást Wu-chanu) na Jang-c'-ťiang, kterou Kublaj obléhal na podzim 1259. Kang (čín. *tiang*, „řeka“) je tu Jang-c'-ťiang.

Potom Möngke-kaan rozkázal: „Ať Kublaj-kaan, třebaže je nemocen, ještě jednou vytáhne do pole. Ať nyní Tagačar toto tažení opustí a on ať nastoupí na jeho místo.“⁹⁷

86. Tištěný text doslova zní „ať toto tažení přenechá Tagačarovi“. Rukopis B předložku vynechává a dává tak smysl odpovídající souvislosti: Tagačar byl pro neúspěch u Siang-jangu od velení odvolán a nahradil ho Kublaj.

Když *jarlyk* dorazil, Kublaj-kaan vzkázal: „Má noha se polepšila. Jak by se slušelo, aby můj starší bratr byl v poli a já seděl doma?“ Ihned nasedl na koně a vydal se na cestu do Nangijasau. Cesta byla nesmírně dlouhá a obtížná, celá země byla nepřátelská a vzduch zkažený, a tak se kvůli vlastní záchraně bili dvakrát třikrát denně. Táhlí dál, až dorazil k městu Jao-ču, a obléhal je. Nakonec z deseti tumenů nezbylo víc než dva.

Tehdy se Kublaj-kaan z tažení vrátil. Uriangkadaje nechal na místě s Bahadur-nojánem, synem Čilaun-gui-onga, syna Mukaliho gui-onga,

a s pěti tumeny vojska. Na vodě Kang-muran dal postavit most z lodí. Ze strany Nangijasů však přitáhlo nesčetné vojsko. Mongolské vojsko se chtělo přes most přepravit, ale nebylo to možné. Mnoho z nich popadalo do vody nebo zahynulo rukou Nangijasů a někteří v těch krajích zůstali. V těchto posledních časech, když byl Nangijas podroben, se ti z nich, kteří byli ještě naživu, vrátili.⁹⁸

87. Sungská říše padla definitivně v letech 1276–1279 za Kublajovy vlády. Rašid tedy mluví o zajatcích a rozptýlených vojácích, kteří se vrátili po dvaceti letech.

Kublaj-kaan odtamtud odešel, v okolí města Čungdu dorazil do své *ordy* a utábořil se tam.⁹⁹ Po celou tu dobu byl Möngke-kaan zaměstnán obléháním zmíněné pevnosti.

Příběh o tom, jak Möngke-kaan onemocněl a zemřel, jak jeho rakev dopravili do ord a jak za něj drželi smutek.

Když Möngke-kaan obléhal zmíněnou pevnost a nastalo léto a vedra zesílila, propukla od tamní vody a vzduchu krvavá úplavice. Mezi mongolským vojskem vypukl mor, takže jich velmi mnoho zemřelo. Vládce světa pil proti moru víno a vytrval v tom. Náhle se mu přitížilo a nemoc dospěla ke krizi. V roce moghaj-jil, to jest v roce hada, jenž odpovídá muharramu roku 655 (leden–únor 1257), zemřel pod tou neblahou pevností. Dožil se padesáti dvou let (?) a ten rok byl osmým od jeho nastoupení na královský trůn.¹⁰⁰

89. Podle čínských letopisů zemřel Möngke 11. srpna 1259 u hory Tiao-jü-šan u Che-čou ve věku 52 let; pramen uvádí nemoc, podle jiných

73.

74.

zpráv podlehl zranění. Údaj o osmém roce vlády (1251–1259) odpovídá skutečnosti, Rašídovo datum podle hidžry je však o dva roky dřív.

Po té události nechal Asutaj-ogul v čele vojska Kundakaj-nojána (?), zvedl otcovu rakev a dovezl ji k *ordám*. Ve čtyřech ordách za něj drželi smutek: první den v ordě Kutuktaj-chatun, druhý den v ordě Kutlug-chatun (?), třetí den v ordě Čabuj-chatun, která mu na onom tažení sloužila, a čtvrtý den v ordě Kibija-chatun (?).¹⁰¹

90. Každá z hlavních manželek mongolského panovníka měla vlastní ordu se svým dvorem, služebnictvem a majetkem; smuteční obřad se proto opakoval v každé z nich. Asutaj byl Möngkeho syn. Kutuktaj byla Möngkeho hlavní manželka. Jméno Čabuj je v rukopisech zkomolené; Blochet v něm vidí Kublajovu manželku Čabi. Kibija ztotožňuje s Möngkeho vedlejší manželkou jmenovanou v přehledu jeho žen.

Každý den kladli v té ordě rakev na stolec a s palčivým žalem nad ním co nejvíce naříkali. Potom ho pohřbili v místě Bulkan-kaldun, které nazývají Jeke-koruk, vedle Čingischána a Toluj-chána.¹⁰²

Kéž Bůh vznešený dopřeje panovníkovi islámu mnoho let, učiní ho dědicem věků a dá mu požívat vlády, moci a panování, pro svou milost a nesmírnou štědrost.

Příběh o dalším průběhu Kublaj-kaanova tažení a o tom, jak k němu dorazila zpráva o smrti Möngke-kaana. V té době se Kublaj-kaan vydal

60.

75.

76.

65. Mnohojazyčná kancelář byla nutností říše, v níž se úřadovalo pro velmi různorodé poddané; ujgurské písmo sloužilo zároveň k zápisu mongolštiny. Tangutština byla jazykem zaniklé říše Si-Sia v severozápadní Číně.

z oné strany na pochod a dorazil k velké řece v zemi Nangijas, kterou nazývají Chuj-chu.¹⁰³

92. Blochet v Chuj-chu (خوی خو) spatřuje přesný přepis čínského jména řeky Chuaj-che (Huai), která protéká provinciemi Che-nan, An-chuej a Ťiang-su.

Když se doslechl o neblahé zprávě o Möngke-kaanovi, poradil se s Bahádur-nojánem, vnukem Mukaliho gui-onga,¹⁰⁴ a řekli si: „Nebudeme těmto pověstem věnovat pozornost.“ Vyslali Erke-nojána (?), syna Bolkana-Kalči z kmene Barulas, do předvoje a sami postupovali za ním. Zajali a pobili strážce nangijaského vojska a nedopustili, aby se zpráva [o smrti Möngke-kaana] rozšířila. Přeplovli se na lodích přes řeku Kang, jež je dva farsachy široká, došli k městu Očü, oblehli je a dobyli.¹⁰⁵ Na pomoc tomu městu přitáhlo vojsko, které se vracelo z boje proti Möngke-kaanovi. Jejich velitelé se jmenovali Kiai-dau a Ulus-taifu (?). Když dorazili, Kublaj-kaan už měl město dobyté. Vzápětí přijeli od Čabui-*chatun*¹⁰⁶ a od emíru jejího tábora (*ordy*), Tajčiutaj-nojána a Jekü-nojána (?), vyslanci jménem Tokan (?) a Abukan (?) a podali zprávu o tom, co se Möngke-kaanovi přihodilo.

Když Kublaj-kaan nabyl jistoty, zastavil tažení a držel smutek. Protože byl hluboko v zemi Nangijas a Hülegü-chán na západě, v zemi Tádžiků, a od obou bylo k sídlu říše daleko, obrátil Arik-böke, jakmile se o bratrově skonu dozvěděl, zrak k trůnu a panování. Emírové a jeho družina ho k tomu ještě podněcovali, až se proti

77.

78.

67. Rok levharta, tj. rok tygra (persky júz); nejbližší takový rok je 1254. Podle čínských pramenů však Kublaj vytáhl již na podzim 1253 a hlavní město Ta-li dobyl na přelomu let 1253 a 1254.

Kublaj-kaanovi vzbouřil. Dějiny a příběhy Arik-bökeho, Möngke-kaanových synů Asutaje a Ürüngtaše-ogula i ostatních synů a vnuků budou celé zahrnuty do dějin Kublaj-kaana, bude-li Bůh vznešený chtít.

Když jsou tedy dějiny Möngke-kaana, jeho poměry a příběhy z doby jeho vlády dokončeny, začneme nyní vyprávět dějiny panovníků Chitaje a Mačínu a emírů, chalífů, sultánů, králů a atabegů v Íránu, v Sýrii, v Egyptě a na Maghribu, kteří byli jeho současníky od počátku kaka-jil, roku vepře, odpovídajícího roku 648 (1250/1251), do konce mogha-jil, roku hada, spadajícího do muharramu roku 655 (1257), a povíme je stručně a souhrnně, bude-li to vůle Boha mocného.¹⁰⁷

96. Rašídova chronologie je tu mylná: Möngke nezemřel roku 655 h. (1257), nýbrž v srpnu 1259 (rok 657 h.), v roce ovce. Přehled současníků proto končí o dva roky dříve než jeho vláda.

79.

68. Kara-džang (Karadžang) je Jün-nan, jádro dosavadního království Ta-li v jihozápadní Číně. Rašíd tuto zemi ztotožňuje s „Kandahárem“, tj. s Gandhárrou, jak ji znali muslimští zeměpisci.

80.

Dějiny panovníků Chitaje a Mačínu a emírů, chalífů, sultánů, králů a atabegů zemí Íránu, Sýrie, Egypta a Maghribu, kteří byli současníky Möngke-kaana od počátku kaka-jil, roku vepře, odpovídajícího roku 648, do konce mogha-jil, roku hada, odpovídajícího roku 655, a vzácných příhod a událostí, které se v tomto období staly, stručně a souhrnně

Dějiny panovníků Chitaje a Mačínu, kteří byli v tomto období

[Text chybí.]¹⁰⁸

97. Podle Blocheta je tu mezera v obou rukopisech jeho edice; oddíl zůstal nenapsán. Mačín (z mongolizovaného sanskrtského Mahācína, „Velká Čína“) označuje jižní, sungskou Čínu.

Dějiny emírů, chalífů, atabegů, sultánů a králů

Dějiny emírů

Emír Arghun-aka, který spravoval většinu zemí Íránu, se v měsíci džumádá II roku 649 (srpen–září 1251) vydal ke dvoru Möngke-kaana s úmyslem zúčastnit se *kurultaje*. Když tam dorazil, kurultaj již proběhl a princové i emírové se rozjeli, a Möngke-kaan se zabýval uspořádáním záležitostí říše. Nazítrí po svém příjezdu, prvního muharramu roku 650 (březen 1252), vykonal obřadné odevzdání darů¹⁰⁹

98. Rašíd užívá mongolských termínů z dvorského ceremoniálu: tikišmiši (obřadné předání darů panovníkovi při slyšení) a o něco dále

81.

82.

sojurgamiši (udělení panovnickovy milosti či přízně) a tusamiši (svěření úřadu či úkolu).

a vylíčil panovníkovi, v jakém nepořádku jsou země Íránu. Byl poctěn zvláštní přízní. Kalan, dávka obyvatel této strany, byla předtím stanovena na sedm dinárů ročně z každého zámožného a jeden dinár z každého nuzného; [Möngke-kaan] nařídil, že kromě toho se nesmí nic dalšího vymáhat.⁸³ Dal mu *jarlyk* a svěřil mu týž úřad, jaký měl dosud. [Arghun] se pak vydal na zpáteční cestu. Úřad *sáhib-dívána* obdržel na jméno Bahá ad-Dína Muhammada Džuvajního⁸⁴ a Sirádž ad-Dína, který byl *bitikčím* za Nikpeje (?), a pro oba získal *jarlyky* a *pajzy*. V roce 651 (1253) se vydali na cestu. Když emír Arghun dorazil do Chorásánu, dal vyhlásit nařízení a oznámit předpisy (*jasy*) a lid se radoval. Nařídil, že nikdo nesmí jednat proti nim ani činit poddaným násilí. Uspořádal záležitosti země Íránu a pak se podle rozkazu vydal v doprovodu Nadžm ad-Dína Gílábádího přes Derbent a Kypčackou step ke dvoru Batuovu. Provedl soupis obyvatelstva země Íránu,⁸⁵ stanovil pevnou výši daní a podle tohoto pořádku spravoval záležitosti země až do příchodu Hülegü-chána.

Dějiny chalífů

V Bagdádu byl chalífou al-Musta‘sim bi-lláh. Byl to muž zbožný a bohabojný, nikdy nepožil opojných nápojů a nesáhl na nic zakázaného. V těchto letech vypověděl chalífům poslušnost Husám ad-

83.

67.

84.

73. *Küregen* (mong. *kürgen*, „zeť“) označuje emíry, kteří dostali za manželky dcery z Čingischánova rodu. Kungratové a Ikiresové patřili k tradičním „chotěnským“ kmenům, z nichž si Čingisovci brali manželky a jimž dávali své dcery.

Dín Chalíl, syn Badra, syna Churšída al-Bulúčího (?), jeden z předních Kurdů, a uchýlil se pod ochranu Mongolů.¹⁰³

102. Patrně Husám ad-Dín Chalíl z dynastie Churšidovců, vládců Malého Lúristánu; spor vedl s chalífovým velitelem Sulejmánšáhem ibn Barčamem, emírem turkmenského kmene Íva, jemuž chalífa svěřil zdejší pohraničí. Sulejmánšáha dal po dobytí Bagdádu roku 1258 popravit Hülegü.

Předtím chodíval v rouchu súfijů a považoval se za žáka Sajjidího Ahmada.¹⁰⁴ Tehdy se poradil s několika Mongoly a vytáhl do Chúlandžánu (?) z oblasti Nadžafu (?). Přepadl skupinu Sulejmánšáhových lidí, vraždil a plenil a odtud táhl k hradu Vahár (?), který patřil Sulejmánšáhovi, a oblehl jej. Sulejmánšáh se o tom dozvěděl, vyžádal si od chalífy svolení a vytáhl tam, aby ho odrazil. Když dorazil do Hulvánu, shromáždilo se k němu nesčetné vojsko. Kolem Chalíla se rovněž shromáždila skupina muslimů a Mongolů. Střetli se na místě zvaném Sahar (?). Sulejmánšáh nastražil zálohu. Když boj vzplanul, dal se na útěk a Husám ad-Dín Chalíl ho pronásledoval. Jakmile [Sulejmánšáh] minul místo, kde ležela záloha, obrátil se, vojáci ze zálohy vyrazili a obklíčili nepřátele. Mnoho jich pobili, Chalíla zajali a zabili. Jeho bratr se uchýlil na horu, prosil o milost a sestoupil. Sulejmánšáh dobyl v jejich zemi dva hrady: jeden byl Šíkán (?), silná pevnost, druhý hrad Dizbaz (?) uprostřed města Šápúrchvástu.¹⁰⁵

85.

86.

75. Čaghut (mong. džauqt) bylo mongolské souhrnné označení obyvatel severní Číny, někdejší říše Tšin, i sousedních zemí (Tangutů, Džürčenů, Korejců). Vojska Čaghutů byla sestavena z tamních podrobených obyvatel na rozdíl od vlastních mongolských oddílů; v čínských pramenech jim odpovídají „chanská vojska“.

V těchto letech se také skupina Mongolů, asi patnáct tisíc jezdců, vydala z Hamadánu na okolí Bagdádu. Jeden oddíl zamířil na Cháníqín, vpadl na oddíl Sulejmánšáhových lidí a [mezera v textu] přišli; další skupina se obrátila ke Šahrazúru. Chalífa nařídil, aby Šaraf ad-Dín Ikbál Šarábí, Mudžáhíd ad-Dín Ajbak, mladší *duvatdár*, a Alá ad-Dín Altunbars, starší *duvatdár*,¹¹⁶

105. Duvatdár („držitel kalamáře“) byl jeden z nejvyšších hodnostářů abbásovského dvora, jakýsi tajemník a velitel chalífovy gardy. Mudžáhíd ad-Dín Ajbak, mladší *duvatdár*, vedl roku 1258 bagdádské vojsko proti Hülegüovi a po pádu města byl popraven.

vytáhli s velkým vojskem chalífových otroků a Arabů; na hradbách Bagdádu rozestavili prakostroje. Přišla zpráva, že Mongolové dorazili k hradu [mezera v textu]. Sulejmánšáh a tato skupina *nökerů* se připravili k boji. Mongolové dotáhli až nedaleko Džafaríje, v noci zapálili ohně a vrátili se. Náhle přišla zpráva, že Mongolové vyplnili Dudžajl.¹¹⁷ Šarábí proti nim vytáhl s vojskem a Mongoly zahnal zpět.

Dějiny sultánů

V Rúmu byl sultánem Izz ad-Dín Kajkávus. Jeho bratr Alá ad-Dín se proti němu vzbouřil a odešel do Ankuríje (Ankary). [Kajkávus] ho odtamtud přivedl a na sedm let jej uvěznil na hradě Hušjár (?).

87.

88.

77. Rašídova chronologie tažení je tu posunutá: podle čínských letopisů vytáhl Möngke na jih až roku 1257 a léto strávil v horách Liou-pchan-šan roku 1258.

89.

78. Jméno je v rukopisech zkromolené a Blochet je doplnil podle zprávy o kmeni Uriangchatů. Podle genealogie *Mu'izz al-ansáb* jde o Sübetejova syna Uriangkadaje, který předtím dobyl Jün-nan.

V Mosulu byl sultánem Badr ad-Dín Lulu. V těchto letech sestavil vojsko a požádal o pomoc Tádž ad-Dína Muhammada ibn Saláju, náčelníka Irbílu; ten mu poslal tisíc mužů. Badr ad-Dín se obrátil k Márdínu. Sultán Márdínu rovněž přivedl vojsko a požádal o pomoc Aleppo. Když se střetli, pravé křídlo Márdínských se rozpadlo. Mosulské vojsko je pronásledovalo a získalo kořist. Syn Kajmarího (?), velitel aleppského vojska, však udeřil na střed mosulského vojska a rozprášíl je. Sultán Badr ad-Dín uprchl a s deseti muži dorazil do Mosulu. Jeho pokladnu vyplenili a prchající vojáci se za ním trousili jeden za druhým.

V Egyptě byl sultánem al-Malik as-Sálih Nadžm ad-Dín Ajjúb, syn al-Kámila. Zemřel a egyptští emírové a lid povolali jeho syna al-Malika al-Mu‘azzama Túránšáha, který vládl v Hisn Kajfě. Když dorazil do Damašku, zmocnil se ho a odtud se odebral do Egypta. V roce 648 (1250/1251) mu byla vláda nad Egyptem potvrzena. Svedl bitvu s franským vojskem, které se zmocnilo Damietty a egyptského pohraničí, porazil je a padlo na třicet tisíc Franků. Afrídís,¹¹⁸

[107.](#) Afrídís (v rukopisech i Afrídus) je podle Blocheta zkomolenina arabského ríd Afrans, „francouzský král“, jak arabští historikové

90.

[79.](#) Liou-pchan-šan jsou hory na pomezí dnešních provincií Kan-su a Ning-sia. Čingischán tam roku 1227 za tažení proti Tangutům pobýval v letním táboře a nedlouho poté zemřel.

91.

92.

[81.](#) Čtení jména je nejisté (rukopisy mají Chán-sidán, Chán-sinán). Blochet v něm hledá čínské pojmenování tangutských či jižně od nich ležících krajů. Děj se odehrává v jižním Šen-si a v Š'-čchuanu.

nazývají Ludvíka IX. Ludvík byl zajat na sedmé křížové výpravě v dubnu 1250 u Fárisküru; Túránšáh byl zavražděn bahríjskými mamlúky 2. května 1250.

jeden z jejich králů, byl zajat spolu s nesmírným množstvím lidí a Damietta byla osvobozena. Potom se bahríjští Turci spikli a zapřísáhli, že sultána zabijí. Ajbak Turkmání, který stál v čele emírů, obsluhoval sultána u hostiny. Když mu něco přednášel, sultán s ním rozmlouval. Ajbak vstal, tasil meč a udeřil sultána. Sultán se bránil rukou, ale utřil těžkou ránu a utekl do dřevěné věže. Turci řekli Ajbakovi: „Dokonej, cos začal.“ Přivedli vrhače nafty, ten hodil do věže nádobu s naftou a oheň chytil. Sultán vyšel na střechu, Ajbak po něm vystřelil šíp a sultán skočil do řeky a doplaval ke břehu. Šli za ním, chytili ho, na místě ho zabili a hodili do řeky. Když se o tom franští zajatci dozvěděli, rozbili si okovy na nohou a dali se do zabíjení muslimů. Nökeři Turkmáního však vtrhli dovnitř, obklíčili je a pobili mečem; v jediném okamžiku zabili třináct tisíc Franků. Arabové se rozešli do svých domovů, Kurdové se vrátili do Káhiry a Turci zůstali v Mansúře. Damiettu zcela vyrvali Frankům z rukou, vzali ji do své správy a Afrídísovi uložili výkupné dvě stě tisíc dinárů. Jeho bratra, syna a skupinu příbuzných si ponechali jako rukojmí a jeho propustili; jednoho z muslimů vzal s sebou, aby mu mohl peníze předat. V roce 652 (1254/1255) se Egypta zmocnil Ajbak Turkmání. Ze synů al-Malika al-Kámila už nikdo nezůstal. [Ajbak] nečekaně zabil na hradě emíra Aktaje, správce šatny, nařídil, aby se páteční kázání (*chutba*) konalo a mince razily na jeho jméno, a usedl na trůn podle obyčeje sultánů.¹¹⁹

V Kermánu byl sultánem Rukn ad-Dín. V roce 650 (1252/1253) přišel Kutb ad-Dín ze služby u dvora [kaanova]. Rukn ad-Dín ihned uprchl a

žádal o útočiště v sídle chalífátu, ale ze strachu z Mongolů ho nepřijali. Odtamtud se odebral ke dvoru [kaanovu]. Kutb ad-Dín šel za ním a oba předstoupili před *jargu*. Když byla Rukn ad-Dínova vina prokázána, vydali ho Kutb ad-Dínovi a ten ho dal usmrtit. Vláda nad Kermánem mu tak byla zajištěna a usedl na královský trůn. A tím konec.¹²⁰

109. Jde o dynastii Kutlugchánovců (karachitajského původu), vládnuoucí v Kermánu jako vazalové Mongolů: Rukn ad-Dín Mubárak Chodža a jeho bratranec Kutb ad-Dín Muhammad. Jargu byl mongolský soudní proces, vedený soudci (*jarguči*) u dvora; o sporu dvou uchazečů o vazalský trůn tu rozhodl kaanův soud, který vinného vydal k potrestání jeho soupeři.

Dějiny králů a atabegů

V Mázandaránu ... [mezera v textu]

V Dijár Bakru ... [mezera v textu]

Na Maghribu ... [mezera v textu]

A ve Fársu byl atabeg Muzaffar ad-Dín Abú Bakr ... [mezera v textu]¹²¹

110. Abú Bakr (vládl 1226–1260), salghuridský atabeg Fársu, který se včas podrobil Mongolům a platil jim tribut. Celý tento oddíl zůstal v rukopisech jen v podobě osnovy s nevyplněnými místy.

A v Sístánu ... [mezera v textu]

70.

59. Tedy aby cestovali po pravidelné trase od stanice ke stanici a příprěž měnili jen tam, nikoli aby si brali koně kdekoli po cestě. Čtrnáct koní byl horní limit i pro nejvýše postavené vyslance; přetěžování poštovních stanic bylo stálou stížností poddaných.

Dějiny vzácných příhod a událostí, které se v tomto období staly

[Text chybí.]

95.

84. Kublaj v letech 1253–1254 podnikl tažení do Jün-nanu a dobyl říše Ta-li. Slovní obrat „ukradené bitvy“ je nejasný (rukopis L čte jinak). Patrně jde o posměšné označení boje jen předstíraného. Jméno Korukči (qoruqči, „strážce zapovězeného místa“) Blochet v jiných pramenech nenašel; Jesünger byl syn Čingischánova bratra Džoči-Kasara.

96.

Část třetí: O jeho chvályhodném chování a mravech, o bilizích, příslovích a dobrých rozhodnutích, jež pronesl a nařídil, a o příbězích a událostech, které se za jeho vlády přihodily, pokud nebyly uvedeny ve dvou předchozích částech, jak byly roztroušeně a bez pořádku zjištěny od různých lidí a z různých knih

Něco málo z ušlechtilých vlastností Möngke-kaana a z jeho krásných činů a mravů bylo souhrnně podáno v rámci vyprávění a toto stručné dílo na podrobné vyličení nestačí. Pro zdůraznění však bude uveden jeden příběh, v němž se spojuje spravedlnost se štedrostí, aby lidé světa poznali a přesvědčili se, že toto vyličení je prosté strojenosti a daleko od vychloubání.¹²²

1. Biligy (mongolsky bilig, „moudrost“), zmíněné v nadpisu této části, jsou výroky a zásady panovníka, které se tradovaly a měly vedle jasy váhu závazného pravidla.

Příběh. Ten příběh zní takto: Kupci z různých končin přicházeli do služby ke Güjüč-chánovi a uzavírali s ním velké obchody. Protože Güjüč-chán nežil dlouho, většina z toho zůstala nezaplacena a peníze se k těm lidem nedostaly. Po jeho smrti uzavírali s jeho chatun, syny a synovci obchody ještě větší než za jeho vlády a stejným způsobem jim byly vystavovány poukázky na příjmy provincií. Když se postavení oněch lidí změnilo a moc jim vyklouzla z rukou, byli mezi kupci takoví, kteří z vystavených poukázek nedostali ani desetinu, a jiní,

97.

71.

kterí se k poukázce vůbec nedostali; skupina dalších dodala zboží, aniž byla stanovena cena, a jiní vůbec nedostali úpis. Když Möngke-kaan šťastně usedl na trůn, přišla tato skupina obchodníků do jeho služby na zkoušku, zmítána mezi nadějí v jeho spravedlnost a beznadějí, neboť žádali o peníze z těchto obchodů, a přednesli mu svou věc. Všichni dvorští úředníci a pilíře státu sice tvrdili, že panovnická pokladna není povinna peníze z těchto obchodů platit a že by nikdo neměl důvod k námitkám, panovník však nad nimi všemi rozprostřel křídlo své šlechetnosti a vydal nařízení, aby vše bylo vyplaceno z příjmů jeho říše. Činilo to přes pět set tisíc *balíšu* stříbra, a kdyby je byl zadržel, nikdo by nic nenamítal. To je ukázka jeho panovnických zvyků a mravů, z níž lze usuzovat i na ostatní věci. A tím konec.¹²³

2. Tento příběh opakuje zprávu podanou již dříve ve druhé části Möngkeho dějin (Blochet, s. 215), a v rukopise L chybí. Kupci, kteří s chánskou rodinou uzavírali obchody, byli zčásti ortakové, tj. obchodní partneři panovníka a princů, kteří obchodovali s jejich kapitálem. Platby jim byly často poukazovány (*barát*, *havála*) na daňové příjmy provincií, což správu zemí zatěžovalo; Möngke převzal závazky předchozí vlády, zároveň však vydávání takových poukázek omezil.

72.

98.

Tiráž

Dějiny Möngke-kaana

5. svazek řady

Rašíd ad-Dín: *Ta'rikh-i Möngke Qā'an*, ze Sborníku letopisů (Džámi at-tavárich)

Český překlad z perštiny s vysvětlivkami: umělá inteligence, podle edice E. Blocheta, *Djami el-Tévarikh ... Tarikh-i moubarek-i Ghazani, histoire des Mongols*, tome II (Gibb Memorial Series XVIII/2, Leiden – Londýn 1911), tištěné strany 263–349 Blochetovy edice. Překlad neprošel redakcí odborného historika.

Obálka: původní grafická úprava projektu Staré texty.

Svazek vychází v projektu [Staré texty](http://www.stare-texty.cz) (www.stare-texty.cz), v řadě věnované Rašídovu Sborníku letopisů.

Předloha je volným dílem. Tento text lze volně šířit v nezměněné podobě s uvedením zdroje.

Verze 1.0 · září 2026

99.

88. Čungdu (čín. Čung-tu, „Střední hlavní město“) bylo sídlo říše Tšin na místě dnešního Pekingu. Kublaj tam později vystavěl své hlavní město Ta-tu, turecky a mongolsky Chanbalyk.

100.